॥१॥ अर्हंपदं हृदिध्यात्वा गुणस्थानविचारिणां अनुष्टुभामियं वृत्तिं लिखते ग्रंथकर्तृर्षिवर्तृ १ तत्रा
देौ मंगलार्थमभीष्टदेवतानमस्कारस्य संबंधादेश्च विशेषकपद्यमाह गुणस्थानक्रमारोह हतमोहं
जिनेश्वरं नमस्कृत्य गुणस्थान स्वरूपंकिंचिद्ब्रव्यते १ यत्र यत्र हृर्वा प्राप्त गुणविशेषविवक्षावति
तद्गुणस्थानमित्युच्यते तानि गुणस्थानानि चतुर्दशसंख्यानि तेषांस्वरूपंकिंचिदल्पमात्रमुच्यते इतिसं
बंधः किंकृत्वा नमस्कृत्य प्रणिपत्य किंजिनेश्वरं श्रीसर्वज्ञं कथंभूतं गुणस्थानक्रमारोहहतमोहं गुण
स्थानानां क्रमोगुणस्थानक्रमः गुणस्थानक्रमेणा रोहणं गुणस्थानक्रमारोह गुणस्थानक्रमारोहणंच
पकश्रेण्यारोहलक्षणंहतोमोहो येनसतथोक्तं गुणस्थानक्रमारोहहतमोहं रूपकश्रेण्यारोहक्रमेणे
वमोहोहन्यते यदाह वाचकमुख्यंस्वर्धकरोत्पनं तन्निबंधिनामेवं कषायाणां मिथ्यात्वमोहनीयं क्ष
पयति समकमिथात्वं १ समकमोहनीयं क्षपयत्यष्टावतः कषायांश्च क्षपयतिततो नपुंसकवेदं स्त्रीवे
दमथतस्मात् २ हास्यादितत: षट्कं क्षपयतितस्माच्च पुरुषवेदमपि संक्रामनानिष्टा प्राग्बद्धघात
रागद्वं ३ आह ननुहतमोहमित्यत्रोक्तं तत्रहे कस्येवमोहस्य घातेजिनेश्वरत्वं मुपपद्यते किंतुज्ञानाव
रणदर्शनावरणांतरायाणामपि घातेजिनेश्वरत्वंस्यात् तत्कथमिहमोहघातेनोच्यते अष्टस्वपिकर्मसुमोहस्यैव
प्राधान्यंयतः अस्कार्णासणी कम्माणमोहणी तद्वयाणवेनवयं गुन्नीणयू मणगुन्नी चउरोऽकेणजि
प्पंति १ मोहेहते चत्वारकर्माणि मुखहतान्येव यदागमः डहमत्थयसूईए हयाए हम्मएतलो तहक १

म्माणिहम्मंति मोहणिज्जेखयंगये १ ततोमोहघाते शेषघातिनां ज्ञानावरणादीनां नाच्चेतिनदोषः २ अथच
तुर्दशसंख्यानांगुणस्थानकानांनामान्येवश्लोकचतुष्टयेनाह चतुर्दशगुणश्रेणिस्थानकानितद्यथिमं
मिथ्यात्वाख्यंप्रथमं गुणस्थानं सासादनाभिधं द्वितीयंतच्च स्थानं सासादनाभिधं २ तृतीयंमिश्रकंतच्चयंसम्यग्दर्शनमवतं श्राद्धं पंचमंषष्ठं
चमत्रश्रमणाभिधं सप्तमंचाप्रमत्तंवा सर्वाकरणमष्टमं नवमंचानिवृत्त्याख्यंदशमंसूक्ष्मलोभकं एका
दशंचांतमोहं द्वादशंक्षीणमोहकं त्रयोदशंसयोगाख्यं मयोगाख्यंचतुर्दशं ५ इहहितव्यजीवानां
सिद्धिसौधाधिरोहणार्थं गुणश्रेणिरवनि श्रेणिस्तस्यांचपदन्यासास्पदस्थानानिगुणा गुणानरश्रेणि
रूपाणिस्थानानि विश्रामधामानि चतुर्दशसंख्यानि तेषांनामानियथा प्रथमंमिथ्यात्वं मिथ्यात्वगुणस्था
नकं १ द्वितीयंसासादनगुणस्थानकं २ तृतीयंमिश्रगुणस्थानकं ३ चतुर्थंअविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्था
नकं ४ पंचमंदेशविरतिगुणगुणस्थानकं ५ षष्ठंप्रमत्तसंयतगुणस्थानकं ६ सप्तमंअप्रमत्तगुणस्था
नकं ७ अष्टममपूर्वकरणगुणस्थानकं ८ नवममनिवृत्तिबादरगुणस्थानकं ९ दशमंसूक्ष्मसंपरायग
गुणस्थानकं १० एकादशमुपशांतमोहगुणस्थानकं ११ द्वादशंक्षीणमोहगुणस्थानकं १२ त्रयोदशंस
योगिकेवलिगुणस्थानकं १३ चतुर्दशमयोगिकेवलिगुणस्थानकं इति १४ ५ अथप्रथममिथ्यात्वगुणस्था
मिथ्यात्वस्वरूपमाह अदेवेदेवबुद्धिर्गुरौ यादेवगुरुधर्मधीः तन्मिथ्यात्वंत्रिधाप्रोक्तं मदस्तंमोहलक्षणं
द्द यास्यश्चैतन्यांनांसंज्ञिपंचेंद्रियादिजीवानां अदेवादौ देवगुरुधर्मबुद्धिः संपद्य

न तद्व्यक्तमिथ्यात्वं न भवति उपलक्षणत्वात् जीवाऽप्रत्यक्षेषु जिणावऽदृष्टेषु जीवाऽसद्दहणा असद्दहणा
विपरीया परूवणा जाणा १ संसयकरणं जं विय जीवो मुक्खाणायरोप्पयक्षेषु तं पंचविहं मि
छत्तं तद्दिट्ठीमिच्छदिट्ठीय एतत्सर्वविधमपि मिथ्यात्वं व्यक्तमेव अथवा आभिग्गहियमणाभिग्गहियं त
त्राभिग्गहियं वेसियं चेव संसइयमणाभोगं मिच्छत्तं पंचहा हवइ १ इत्यत्रापि यदेकमनाभोगिकमिथ्यात्वं
तदव्यक्तं शेषमिथ्यात्वं चतुष्टयं व्यक्तमेव तथादसविहे मिच्छत्ते पन्नत्ते तंजहा अधम्मे धम्मसन्ना।
धम्मे अधम्मसन्ना उमग्गे मग्गसन्ना अजीवेसु जीवसन्ना जीवेसु अजीवसन्ना असाधुसु साधु
सन्ना साधुसु असाधुसन्ना असुत्तेसु सुत्तसन्ना सुत्तेसु असुत्तसन्ना इत्येवमादिकमपि यन्मिथ्यात्वं
तद्व्यक्तमेव अपरंचयदनादिकालं यावन्मोहनीयप्रकृतिरूपं मिथ्यात्वं सद्दर्शनरूपात्मगुणाच्छा
दकं जीवेनसह क्षीरनीरवत्तिष्ठति तदव्यक्तमिथ्यात्वमिति ६ अथमिथ्यात्वस्यगुणस्थानक
त्वमाह अनाद्यव्यक्तमिथ्यात्वं जीवेसहक्षीरवत्सदापरं व्यक्तमिथ्यात्वधीप्राप्तिर्गुणस्थानतयोच्यते ७
अनादिश्चतदव्यक्तंच अनाद्यव्यक्तंतद्यत्तन्मिथ्यात्वंच अनाद्यव्यक्तमिथ्यात्वं जावेणाणि नि अव्यव
हाररासिवर्त्तिनिगदासर्वदाप्यस्यैव परंव्यक्तमिथ्यात्वस्य इत्थंभूतस्वरूपस्यधर्त्तुर्जिस्यस्याः प्रा
प्तिरेवगुणस्थानतयाउच्यते इतिआह ननुसद्दर्शियगुणमिच्छे मिथ्यादृष्टौ सर्वेऽपिजीवस्वा
भाविलप्यंते तत्कथं व्यक्तमिथ्यात्वधीप्राप्तिरेवप्रथमगुणस्थानतामात्रोत्पत्त्योच्यते सर्वेसांवास

र्घजीवैः सहनित्यं निगोदानंतजंतूनां इतिवचनात् येषांसव्यक्तमिथ्यात्वंभवति ये जीवाव्यवहारराशिवर्त्तिनस्तेषां
वप्रथमगुणस्थानसंभवः क्रियंते मत्वव्यवहारराशिवर्त्तिनस्तेषां मव्यक्तमिथ्यात्वस्यैवसद्भावादित्यदोषः
७ अथमिथ्यात्वंदूषणमाह मद्यमोहात्वयाजीवो नजानात्यहितंहितं धर्म्मोधर्म्मो नजानाति तथामि
थ्यात्वमोहितः ८ यथाजीवोमनुष्यादिप्राणीमद्यमोहान्मदिरोन्मादात्हितंवाऽहितंवाकिमपि नजाना
ति नष्टचैतन्यत्वात् तथामिथ्यात्वमोहितो जीवोधर्म्माधर्म्मौ समग्रौ नजानातीत्यदोषमिथ्यात्वे
नालाढविनानितांतंतथातथंजानंतेनैवजानातिकिंजानंधाःकुत्रचिद्रक्तजातेरम्यारम्यव्यक्तिमासाद
यंतीति १ ८ अथमिथ्यात्वस्यस्थितिमाह अनाद्यापर्यवसितमिथ्यात्वे नाद्यनंतास्थितिर्नचेत् सादिसांत
तन्मिथ्यात्वे धनादिसांतांपुनर्मता: ९ अनाद्यव्यक्तजीवानाश्रित्यमिथ्यात्वेसामान्येनाव्यक्तव्यक्तमिथ्यात्ववि
षये अनादिरनंतास्थितिर्भवति तथाह्येवंस्थितिकाव्यक्तजीवानपुनराश्रित्यानादिसांतांमतासमता यं
दाह मिच्छत्तमभव्वाणं तमणाइमणंतयंमुणेयव्वं सव्वाणंच अणाई सपज्जवसियंच मिच्छत्तं १ इयंच
स्थितिः सामान्येनमिथ्यात्वमाश्रित्यदर्शिता यदिपुनर्मिथ्यात्वगुणस्थानस्यस्थितिर्विचार्यते तदाअनाद्य
व्यानाश्रित्यसादिसांतेति तथामिथ्यात्वगुणस्थानंचजीवोविशत्युत्तरशतबंधयो
ग्यकर्मप्रकृतिनांमध्यान्नीचैर्गोत्रकर्मादारकद्वयावंधात्सप्तदशोत्तरशतबंधकः तथाचाविशत्यु
त्तरशतोदयप्रायोग्यकर्मप्रकृतीनांमध्यात्तीर्थकृत्कर्मसम्यक्त्वाहारकद्विकनीचैर्गोत्रकर्मेतिपंचप्रकृतीनाम
नुदयात्सप्तदशोत्तरशतवेदयिता अष्टचत्वारिंशदधिकशतसत्ताकोभवति ९ इतिव्यक्तमगुण

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

स्थानं २ अथ द्वितीयसासादनगुणस्थानमूलकारणभूतोपशमिकसम्यक्त्वस्वरूपमाह अनादिक
लसंभूतमिथ्याकर्मोपशांतितः स्याद्यो पशमिकंभव्य जीवसम्यक्त्वमादितः १ जीवेनव्यजीवावि
षय अनादिकालसंभूतमिथ्याकर्मोपशांतितः अनादिकालोद्भवमिथ्यात्वकर्मोपशमात् आदितो
ग्रंथिभेदकरणकालात् अपशमिकं नामसम्यक्त्वं स्यादिति शास्त्रज्ञोद्धविशेषार्थस्त्वयं अपशमि
कसम्यक्त्वं द्विधा एकमंतरकरणोपशमिकं द्वितीयं खश्रेणिगतोपशमकं तत्राद्यं करणैर्नवकृतग्रंथि
भेदस्याकृतत्रिपुंजीकरणस्य मिथ्यात्वकर्मणोजलरात्रेरिवाविच्छिन्नछिद्रविच्छिन्नमिथ्यात्व
मिश्रसम्यक्त्वरूपत्रिपुंजस्योदीर्णमिथ्यात्वक्षीणानुदीर्णचाग्रहस्येति अंतरकरणांतर्मुहूर्तकालंया
वत्सर्वमिथ्यात्वोदयकरणांतरकरणोपशमिकसम्यक्त्वमेकमवाप्नोति तद्यो पशमश्रेणिं प्रपन्न
स्यमिथ्यात्वानुबंधिनामुपशमेप्राप्नोति स्वश्रेणिगतोपशमसम्यक्त्वंलभते तद्यथा उच्यते अकयपुंजो
अखरदवड्ढलियइंधणुव्वसमिउं उवसमो वासमसेणिगउं १ तदेवद्विधेदमु
पशमिकसम्यक्त्वं सासादनोत्पत्तिमूलकारणमिति १० अथसासादनस्वरूपं पद्यद्वयेनाह एक
स्मिन्नुदितमध्यात्वांतानंतानुबंधिनां आद्यो पशमसम्यक्त्व शैलमौलेः परिच्युतः ११ समयादाक्ष
षट्कं यावन्मिथ्यात्वभूतलं नासादयति जीवोयं तावत्सासादनोभवेत् १२ उपशमसम्यक्त्ववानयं
जावः अंतानंतानुबंधिनां मध्यादेकस्मिन्नुपशमिकोधादावुदीर्णेसति आद्यो पशमिकसम्यक्त्वंशै
लमौलिकल्पगिरिशिखरस्थल्पं ततः परिच्युतो भ्रष्टोयावन्मिथ्यात्वभूतलं नासादयति यावन्मिथ्या

त्वभूमिमफलंनाप्नोति तावत्समयादावलीषट्कांतंकालंसासादनस्थानवर्तीभवति यदाह उपशमश्र
द्धाछित्तिमिछफासणो नवरं समएआसायंतो सासायणगोमुणेयव्वो १ आह रज्जुद्वयकमिथ्या
वधक्षायिकरूपसम्यग्दृष्टिमिश्रादीनांचतुर्णस्थानानां उत्तरोत्तरारोहरूपाणांचतुर्णस्थानत्वंयुक्तं परंस
म्यक्त्वात्पातरूपस्यासादनस्यचतुर्थगुणस्थानत्वंकथमित्युच्यते मिथ्यात्वगुणस्थानमाश्रित्य सासादन
स्यापूर्वास्यदारोहएवास्ते यतोमिथ्यात्वगुणस्थानमनंतानामपिभवति सम्यक्त्वंनंतानामेवतत्वेष
ल्पार्द्धपुद्गलपरियट्टोचेवसंसारोणाभेद यदाह अंतोमुहुत्तमित्तंपि फासियंजेहिं होज्ज सम्मत्तं तेसिं
अवड्ढपुग्गलपरियट्टोचेवसंसारो २ इतिसासादनस्यापि मिथ्यात्वगुणस्थानादारोहरूपंगुणस्थान
वंभवतीत्यर्थः तद्यासासादनगुणस्थानस्थोजीवोमिथ्यात्वनरकत्रिकैकेंद्रियादिजातिस्थावरचतुष्कस्था
वरचतुष्कातपमुक्तसेवार्तनपुंसकवेदरूपषोडशप्रकृतीनांबंधव्यवच्छेदादेकोनरशतबंधकस्तद्या
वत्त्रिकातपमिथ्यात्वोदयव्यवच्छेदात्तावदनुपूर्व्यनुदयाच्चैकादशोनरशतवेदयिता तद्यादौपशमिक
मौपशमसंज्ञंवासम्यक्त्वमासादयति १० इतिद्वितीयंगुणस्थानं २ अथतृतीयंमिश्र
गुणस्थानमाह मिश्रकर्मोदयाज्जीवे सम्यग्मिथ्यात्वमिश्रितः दोलावन्मुक्तकंभ्यान्नमिश्रस्थानमुच्य
ते १३ दर्शनमोहनीयप्रकृतिरूपमिश्रकर्मोदयाज्जीवे जीवविषयेयः समकालं समरूपतयासम्यक्त्वं
मिथ्यात्वंचमिलितोमिश्रितोभावोंतर्मुहूर्तं यावद्भवेत्तन्मिश्रगुणस्थानमुच्यते यस्मात्सम्यक्त्वमिथ्यात्वयोरे
कस्मिन्भावेनहीति मिश्रगुणस्थानस्थोभवति ततोत्रमिश्रत्वमुभयभावयोरेकत्वरूपंजात्यंतरमेव १

र अघोसम्य सावयोरेकत्वेऽत्यंतसमुद्भूतिमदृष्टंतश्लोकद्वयेनाह ऽऽत्यंतसमुद्भूतिर्वैफवाखर
यार्यघाय्फदध्नोःसमायोगे रसेत्वंतर यद्वा ध्व तद्वाधर्मद्वयेऽद्धा ऽऽयतेसमबुद्धितः मिश्रोमोक्षण्ए
तेतस्मा ज्ञावोऽऽत्यंतरात्मकः ए यद्वायेनप्रकारेणवफवाखरयोःसमायोगे नाश्नोऽऽयते नरासत्तः।
किंतुवेसरस्वरूपाऽऽत्यंतरसमुद्भूतिर्नवति तद्वायुफदध्नोःसमायोगेनयुफरसोव्यक्तोनवति नदधिरसः।
कंतुत्रिखरिणीरूपारसनेदंतरसमुद्भूतिर्नेवति ध्व तद्यातेनप्रकारेणयस्यधर्मेद्वयेसर्वज्ञासर्वज्ञद्व
णातेसमबुद्धितःश्रद्धाऽऽयतेसऽऽत्यंतस्नेदात्मकमिश्रगुणस्थोनवति यदाह ऊरुयुफदहीणिम
हियाणि सावएहियाणिऊंतिमाणिनुंऊंतसंतहोनय तद्दिहीमासदिठीय ए अद्यमिश्रगुणस्था
नस्थोऽऽयुर्वा यन्नकरोतितदाह आयुर्बध्नातिनोऽऽयुर्वा मिश्रस्थोम्रियतेनच मद्दृष्टिर्वाऽऽद्दृष्टिर्वान्त्व
त्वामरणमश्नुते ए मिश्रस्थोऽऽयुर्वानायुर्बध्नाति यःसत्व देशगायुर्वधंनकरोति नच मिश्रस्थोऽऽयुर्वामि
यते नमरणप्राप्नोति किंतुसद्दृष्टिर्नूनंसम्यग्दृष्टिगुणस्थानमागत्यम्रियतेवा अद्यवाऽऽद्दृष्टि
र्नूनंमिथ्यादृष्टिगुणस्थानमागत्यम्रियते नत्वमिश्रस्थएवम्रियते तथामिश्रेद्धयक्षीणमोहसयोगि
केवलवर्त्तमानोऽऽयुर्वानम्रियते ध्वरेद्धे कादशमुमिथ्यात्व सासादनाविरतदेशाविरति प्रमत्ताप्रमत्ताऽ
पूर्वानिवृत्ति सूक्ष्मसंपरायोपशांतमोहा योगिकेवलिरूपेषु गुणस्थानकेषु वर्त्तमानोम्रियते तद्यथे
द्वादश सुमुरए गुणस्थानकेषु मिथ्यात्व सासादनाविरत सम्यग्दृष्टि लक्षणानि त्रीणिगुणस्थान ५
कानिऽऽयुर्वे नसद्दपत्नवंतुर्यांति नचापरानष्टौगुणस्थानानि यदाह मासेखीणसयोगे न

मरइ अवरेसुमरइ णस्थेसु अविमिच्छगंसम्म परत्तवमनुऊंतिनोअठ ए अद्यवद्यायुर्वामिश्रस्थ
मृतिंगतिंद्वाह सम्मिथ्यात्वयोर्मध्येस्थादायुर्यानार्जितंपुरा म्रियतेतेनतावेन गतिंयातितदाश्रितां ए
येनबद्धयुर्ध्वाऽऽयुर्वे नमिश्रनावावस्थायाःपुरस्तद्भवेयेनसम्यक्त्वमिथ्यात्वयोरेकंतरेणतावेनैवभवायु
कर्मबद्धंराऽऽयुर्वः मिश्रनावमनुभूयापिन स्तेनैवतावेनम्रियते तदाश्रितांगतिंचयातिगच्छति तद्यामि
श्रगुणस्थानमध्याजीवस्तिर्यक्त्रिकस्यानर्द्धित्रिकदुर्भगदुस्वरानादेयानंतानुबंधिमध्याकृतिमध्यसंह
ननंचतुष्कनीचैर्गोत्रोद्योताप्रशस्तविहायोगतिस्त्रीवेदरूपपंचविंशतिप्रकृतिबंधव्यवच्छेदात्मनुष्यदेवा
युर्बंधारंभकश्चतुःसप्ततेर्बंधकस्तद्यथा नानंतानुबंधिस्थावरैकेंद्रियविकलत्रिकोदयव्यवच्छेदाद्देवम
नुष्यतिर्यगानुपूर्व्यनुदयाद्यमिश्रादयावज्ज्ञातस्यवेदयितासप्तचत्वारिंशदधिकन्नैसप्ताकोत्तवति ७५
तिस्त्रायंगुणस्थानं ए अद्यवद्युर्ध्वमविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानकं तत्रप्रथमंसम्यक्त्वमिश्रस्वरूपमा
ह यायघोक्तेषुतत्त्वेषु रुचिर्जीवस्यऽऽयते निसर्गऽपदेशाद्वा सम्यक्त्वंहितदुच्यते ए जीवस्यतत्व
संज्ञिपंचेंद्रियप्राणिनोयद्यक्तेषु यद्यावत्सर्वेवीतप्रणीतेषु तत्त्वेषुजीवादि पदार्थेषु निसर्गात्सूर्व
नवा ज्ञानविशेषऽनितांत्यंतमेमिथ्यात्वगुणात्मकात्मस्वनावाऽपदेशाद्वासद्गुरूपदिष्टशास्त्रश्रवणान्
याश्रद्धामविरूपा नावनाऽऽयतेसमुत्पद्यते हिस्फुटंतत्सम्यक्त्वं सम्यक श्रद्धानलक्षणमुच्यते यदाह
रुचिर्जिनोक्ततत्त्वेषु सम्यक्श्रद्धानमुच्यते या ऽऽयतेतन्निसर्गेण पुरोरधिगमेनवा ए श्रद्धाविरतिस
म्यग्दृष्टित्वं यद्यप्यनाद्द द्वितीयानां कषायाणां मुदयाद्धुतवर्जितं सम्यक्त्वंकेवलंयत्र तद्व

स्थानकवर्ती अप्रत्याख्यानावरणक्रोधादीनामुदयात् व्रतवर्जितं विरतिरहितं अत एव केवलं सम्यक्त्वमात्रं यत्रवर्तते तच्चतुर्थगुणस्थानं अविरतसम्यग्दृष्टिनामकं गुणस्थानकं भवति अत्यर्थं घोरकष्टिसुखसंपन्नायोपपन्नधनभोगविलासमुखसौंदर्यं लक्षुलसमुत्पन्नोपि इरतद्यूतादिव्यसनासेवनाचीर्णनिकाचितायोत्तरोत्तरदीर्घदुःखदारुणं नरकादिकं प्रापयिष्यमाणः स्वकृतव्यसनजनितं कुत्सितं कर्म विरूपंकानन्तस्वकुलसुरक्षौंदर्य संपदमपि लघ्नाणुरक्षकाणांसकाशाद्भूसिद्धमपिनश्यन्तीति तथार्यजीवोऽविरतिरंकुत्सित कर्मकल्पंकानन्तविरतिसुरक्षौंदर्यमपि लघ्नपि प्रारब्धकल्पितीयकषायाणांसकाशाद्भूतोसद्भूमपिकर्तुंनश्यन्तीत्यविरतसम्यग्दृष्टित्वं नुनवतीत्यर्थः १९ अथचतुर्थगुणस्थानकस्थितिमाह उक्तंचास्यत्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाधिकास्थितिः ततोर्वाङ्कलावर्त्तनवैर्नवैरवाप्यते २० अस्यावि रतिसम्यग्दृष्टिगुणस्थानकस्योक्तंजघन्यस्थितिस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमप्रमाणोत्कृष्टास्थितिरुक्तवर्तते सार्वार्थसिद्धादिविमानस्थितिरूपामनुष्यायुरधिकाक्षेयातथेतत्सम्यक्त्वंअर्द्धपुद्गलपरावर्त्तनावशत्त वैरवाप्यते नान्यैरितिप्रतीतमेव २० अथसम्यग्दृष्टिलक्षणान्याह कृपाप्रशमसंवेग निर्वेदास्तिक्य लक्षणाः गुणाः भवंतियद्वित्तेसत्यात्सम्यक्त्वमूर्जितः २१ कः खिद्यतेषु कृतदुष्कः खापहारचिंता कृपा १कोपादिकारणेप्युत्पन्नेतीव्रानुत्पादस्तावः प्रशमः २ सिद्धिसौधाधिरोहनोपानसमानसम्यग्दर्शना दिसाधनोत्साहलक्षणोमोक्षाभिलाषः संवेगः ३ अत्यंतकुत्सिततरसंसारचारकनिर्गमद्वारो

पमपरमवैराग्यप्रधानरूपोनिर्वेदः ४ श्रीसर्वज्ञप्रणीतसमस्तपदार्थानामस्तित्वनिश्चयचिंतनमास्तिक्यं एत देतेकृपादयप्रशमसंवेगनिर्वेदास्तिक्यलक्षणागुणायस्यचित्तेभवंतिसत्यर्जितः सम्यक्त्वलंकृतोभवति २१ अथसम्यग्दृष्टिगुणस्थानवर्त्तिनंगत्वनिमाह क्षायोपशमिकादृष्टिः स्यात्तरामरसंपदे क्षायिकात्तत्ववेत्त त्र त्रिधैवाविमुक्तये २२ अत्रजीवपरिणामविशेषरूपंकरणमुच्यते तत्रिधा यथाप्रवृत्तिकरणं अपूर्व करणं अनिवृत्तिकरणंचेति तत्रगिरिसरिज्जलोपलघोलमानपाषाणवद्घनाघोलनान्यायेनजीवआ युर्वर्जकर्माणिकिंचिदूनैककोटाकोटिसागरस्थितिकानिकुर्वन्नेनाध्यवसायविशेषेणग्रंथिदेशंयावदा याति तत् यथाप्रवृत्तिकरणमुच्यते नघायेनाध्यात्मदुर्भेदेणाध्यवसायविशेषेणतंग्रंथिं घनरागद्वेषपरिण तिरूपंभेत्तुमारब्धते तदपूर्वकरणमुच्यते तथायेनाध्यवसायविशेषेणनिवृत्तिकेनग्रंथिंभेदंकृत्वातिपर माद्भुतानंदसम्यक्त्वमाप्नोति तदनिवृत्तिकरणमिति यदाहुः श्रीजिनसद्गणिक्षमाश्रमणाः अंतिमको डाकोडी सव्वकम्माणमाउवज्जाणं पलियासंखिज्जइमे सागरवीणेहवट्टगंठी १ गंठित्तिसुदुब्भेउ कक्खडघणरू ढरूढगंठिव्व जीवस्सकम्मजणिउं घणरागदोसपरीणामो २ तिन्नंमित्तमिलाणो समभन्नाईणमुरुकहेऊणमो ठुल्लोवरिसम चित्तविघायाइविघेहिं ३ डागंठीतापढमं गंठिंसमइच्छउत्तसंवेयं अनियट्टीकरणंपुण सम्मत्त पुरेक्कफेडावि ४ अथवाग्रंथिकत्रयदृष्टांतेनकरणत्रयंयोजना यथा डादवाति निमणुस्सा डंअ डविपट्टं सदावगमणेणं वेलाइकमन्नाया उरंतिपन्ना यदीचोरा १ दट्ठुंमग्गतरुढे तेणोमग्गउपडिनिय त्ता बाउमडिउंतईउ समइक्कंतो पुरंपत्तो २ अहवानग्रोमणूमा डावाकम्मठिई यहो दीहो गंठीयत्तयथा

णंरागदोसायदोचोरा३ सम्मोहिईयमिलुद्दी गहिउंउणंतिउंगउंतईउसम्मत्तपुरंएवं जाइच्छातिनिक
रणाई४ अथवापिपालिकोपमानेनकरणत्रययोजना खिइसासत्ताविरागमणं घाणूसरणंतउसमुप्प
यणं गणं घाणूसिरेवा उहरणंवामुइंगाणं२ खिइरागमणंपिवपहमं घाणूसरणंवकरणमधुत्तंउप्पय
णंपिबतन्नो जीवाणं करणमनियट्टिं३ घाणकुडंविदेसोगंठियसत्तरसमंतछवच्छाणं उयरणंपिबतन्नो।
पुणोविकम्मठिइविवही३इत्यादि ततोजीवोयथाप्रवृत्तिकरणेनग्रंथिदेशंसंप्राप्तः अपूर्वकरणेन
ग्रंथिभेदं विधायकथञ्चिन्मिथ्यात्वकुलराशिंविनाड्यमिथ्यात्वमिश्रसम्यक्त्वरूपंत्रिपुंजकृत्वंतेततो
ऽनिवृत्तिकरणेनविशुध्यमानःउदीर्णमिथ्यात्वक्षीणेनुदीर्णोपशांतेक्षायोपशमिकंसम्यक्त्वंप्राप्नोति
यदाह पावंतिखवेऊणं कम्मंअहापवत्तकरणेणंउवजमाएणंकरुमवि अंतिमखंडंतिउगं
वि२तगिरिवरंतभेत्तुं अपुव्वकरणुग्गवज्जधाराए ओसोमुक्कंतकालंगंतुअनियट्टिकरणंमि२य
इसमयंमुशंतोखविउंकम्मंतंचबज्झाइ मिछत्तंमिउइन्ने खीणे अणछयंमिउवस्संते३संसार
मुहृतविउ तन्नोगोआसचंदणारसुच अहयरमनिवुइकरं तस्संतेलहइसम्मत्तं ततोओक्षायोपश
मिकादहि:समुत्पन्नासतांजानां नरामरसंपदे देवमानवर्द्धयेत्याद्यवेत् तथा अपूर्वकरणेनेवकृत
त्रिखंडस्यजीवस्यचतुर्थगुणस्थानादारभ्यकृपकत्वेप्रारब्धे क्षीणानुबंधिचतुष्कस्यमिथ्यात्वमिश्रसम्य
क्त्वरूपखंडत्रयस्यचक्षयेक्षायिकंसम्यक्त्वंभवति ततोऽसौक्षायिकादृष्टिस्तूत्तरत्रबध्नायुष्कस्यतत्रै
वक्षयेमुक्तये मोक्षायस्यात् बध्नायुष्कस्यजीवस्यकृतायस्तत्वे असंख्यातजीविनांद्वायोगेणबध्नायु

६

ष्कस्यचतुर्थंगुणवेमुक्तयेस्याव् तथाचाह मिछाइखएखईउसोसत्तगखीणमाइबद्धाउं चउतिन्नवनाविमु
क्को तच्चवसिछायइयरोय २२ अथाविरतगुणस्थानवर्त्तिनोजीवस्यकृत्यमाह देवेगुरोचसंघेच सद्धत्तिं
गासनोनति अव्वतोपिकरोत्येव स्थितिस्तूर्यगुणाजघ्ये २३ उत्कर्षेचतुर्थगुणालयगुणस्थाने अविरतसम्य
ग्दृष्टिलक्षणो वर्त्तमानोजीवोध्वस्तोवृत नियमरहितो पिदेवेदेवविधेयेगुरोगुरुविधेयेसंघेश्रीसंघवि
धेयमनन्यंइजाउणति वात्सल्यादिकृपांकरोति तथाशासनोन्नतिंशासनप्रभावनांकरोत्येव श्रद्धावक्र
श्रावकयात् यदाह जोअविरउसम्मदिछी पन्नावंतोमग्गाणुगो
गाढि२तघाविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानस्थोजीवस्तीर्थकृदायुर्विकल्पंचबंधातसप्तसप्ततेर्बंधकः तथामि
श्रादेयत्वंचेदादानुपूर्वीचतुष्कसम्यक्त्वोदयाच्च यत्तरुनरत्नातस्य वेदयिता अष्टत्रिंशदधिकशतसत्ता
कोभवति उपशमकस्तु चतुर्घट्यादिकादशांतं सर्वेत्राष्टचत्वारिंशदधिकशतसत्ताकोलभ्यते क्षपकस्य
तुसत्ताधिगुणस्थानंदर्शयिष्यते २४ इति अविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानं चतुर्थं ५ अथपंचमगुण
स्थानस्वरूपमाह प्रत्याख्यानोदयादेशाविरतिर्भवेज्जायते तच्छ्रावकत्वंहिदेशोनपूर्वकोटिगुणस्थितिः२५
जीवस्यसम्यक्त्वभावबोधजनितवैराग्यो पवयात्सर्वविरतिंचांगंकुर्वतोपिसर्वविरतिघातकप्रत्याख्या
नाख्यकषायाणामुदयात् सर्वविरतिं व्रतियन्निशक्तिं नसमुत्सहते किंतुजघन्यमध्यमोत्कृष्टरूपादेशावि
रतिरेवजायते तत्रजघन्याविरतिरुक्तस्थूलहिंसादित्यागमद्यमांसादिपरिहारात्परमेष्ठिनमस्कृति
स्मृतिनियमप्रभावधारणाद्यदाह अणुदिथूलहिंसाई मद्यमंसाइचाईउजहन्नोसावओहोई जोनमुक्का

रक्षस्तु १ तद्या मध्यमा विरतिरुक्तश्रद्धादिसिन्न्यायसंपन्नविभवत्वादि सिर्द्धो धर्मयोग्यतायुणेरालंकृतस्य
यद्वा सो चित्तषट्कर्म धर्म निरतस्यक्रादशव्रतपालकस्यसदाचारस्यभवति यदाह धम्म कुणमणु
इनो बक्कमो बारसव्वउं गिहत्थोयसयायारो भावउहे इमन्निमो १ तद्यो कृष्टा विरतिः सचित्ताहारवर्ज
कस्यसदेवस्तेकस्तक्रमणाजिनव्रतपालकस्यमहाव्रतांगीकारस्यहेतुर्यालुतयात्मक्रयहेतुर्घस्यश्र
मणोपासकस्यभवति यदाह उक्कोसणउसद्दोउसचित्ताहारवज्जउं एगासणोईयबंभयारीतद्दिवय
रुत्तेवं विधस्त्रि विधापिदेशविरतिरेवयत्रभवति हिस्फुरंतबुद्धयं श्रावकत्वंस्यात् तश्चघन्यूतंदेशो
नाश्वर्षकोटीपृथक्त्वं स्थितिर्यत्रतद्देशोनश्वर्षकोटियुरुस्थितिः यज्ञाघं जावलियंसासायणंसमहि
यतिन्नीससागरचउक्कं देसूणपुव्वकोडी पंचमगंतेरसंचउद्दो २४ श्रद्यदेशविरतो ध्यानसंस्तवमाह
: आर्त्तरौद्रंस्त्वेदत्र मंदधर्म्यंतुमध्यमं षट्कर्मप्रतिमाश्राद्धव्रतपालनसंस्तवं २५ अत्रदेशविरति
गुणस्थानके अनिष्टयोगार्त्तं इष्टवियोगार्त्तं निदानार्त्तमितित्रयः पादमार्त्तध्यानं तद्यादिंसानंदरौ
द्रंमृषावादानंदरौद्रं चौर्यानंदरौद्रं संरक्षणानंदरौद्रंचेति चत्वः पादरौद्रंध्यानं तदार्त्तध्यानंरौद्र
ध्यानंचमंदंभवति कोर्घो यद्यायद्या देशविरतिरधिकाधिकतरंचभवति तद्यातद्या आर्त्तरौद्रध्या
नेमंदमंदतरंस्यातां शुभधर्म्यध्यानं यद्यायद्या देशविरतिरधिकाधिकतरंभवति तद्यातद्यामध्यमंयाव
दधिकाधिकंभवति तच्छुभं धर्मध्यानं यावदित्यर्थः यदिशुभनरत्रायुष्कं धर्मध्यानंपरिणमति य
तदास्यवतः सर्वविरतिरेवसंजायते कथंभूतंधर्मध्यानं षट्कर्मप्रतिमाश्राद्धव्रतपालनसंस्तवंषट्

डाक्टर भाऊदाजी रिसर्च इन्स्टीट्यूट MEMORIAL

कर्माणिद्वयोश्रद्धादीनि यद्भवंते देवश्रद्धागुरुपास्तिः स्वाध्यायसंयमस्तपः दानंचेतिधर्मस्यांगानि षट्
कर्माणिदिने दिने १ श्रतिमाश्रस्त्रियश्चिरोषाः दर्शनप्रतिमाद्याएकादश यदाह दंसण वयसामाईया
एसद्दपडिमायबंभतहचित्ते आरंभपेसणुद्दिट्ठवज्जए समणभूएय १ श्राद्धव्रतान्यणुव्रतादीनिद्वादश
यदाह पाणिवहमुसावाए श्रदत्तमेहुणापरिग्गहेदेवदिसिनोगदंडसमइयदेसेयोसहपडिसंविभागे १ष
ट्कर्मादिविस्तरोग्रंथांतरादवसेयः तद्यैतेजंपालनासंभवतातिषट्कर्मप्रतिमाश्राद्धव्रतपालनसंस्त
वेधर्मध्यानं मध्यममिति तद्यादेशविरतिगुणस्थानस्थोजीवोऽप्रत्याख्यानकंनरत्रिकादप्रसंहननौदारिक
द्वयरूपत्रकृतिदेशबंधव्यवच्छेदात्सप्तसप्तबंधकः तद्याप्रत्याख्यानकंनरतिर्यगायुर्वर्जीघ्यनरक
त्रिकदेवत्रिदंतेत्रिंशद्ब

प्रमादयुक्तत्वात् तत्र प्रमादाः पंच यदाह मद्यं विषयकषायाः निद्राविगहाश्चैव पंचमी भणिता एएपंच
पमाया जीवं पाडंति संसारे इत्येते प्रमादैः युक्तत्वात् कस्मिंश्चिद्गुणानां कषायाणां संज्वलनाख्यक
षायाणां तीव्रोदये सति अयमर्घो यदामुनेर्महाव्रतिनो संज्वलनकषायोदयो तीव्रो वर्तते तदा अवश्यं
अंतर्मुहूर्तकालं यावत् प्रमादवान् प्रमत्तएव वर्तते यदा अंतर्मुहूर्तानंतरं परिसप्रमादो भवति तदा प्रम
त्तगुणस्थानादधस्तात्पतति यदा त्वंतर्मुहूर्तादूर्ध्वमपि प्रमादरहितोपि वर्तते तदा पुनरप्रमत्तगुणस्था
नमारोहतीति २७ अथ प्रमत्तगुणस्थाने धर्मध्यानसंभवमाह अस्मिन्नालोकषायाणां मंदत्वात्तस्यैवमुख्यता
आज्ञाद्यालंबनोपेत धर्मध्यानंगौणता २८ अत्र प्रमत्तगुणस्थानके मुख्यतामुख्यत्व मार्त्तध्यानस्यैवाय
लक्षणत्वात् शेषापिकस्मान्नोकषायाणां हास्य षट्कादीनामस्तित्वादिद्यमानत्वात् तद्या आज्ञाद्यालंब
नोपेत धर्मध्यानस्यगौणता आज्ञाद्यपाय विपाकसंस्थानविचयलक्षणान्यालंबनानि आ
ज्ञाद्यालंबनानितेरूपेतंचतद्धर्मध्यानंवाज्ञाद्यालंबनोपेतधर्मध्यानंतस्य अत्रधर्मध्यानमपिचतुः यादं
यद्या आज्ञापाय विपाकानां संस्थानस्यविचिंतनात् उक्तंवाग्रेवक्ष्यतेतेन धर्मध्यानंचतुर्विधं १ आज्ञांयत्र
पुरस्कृत्यसर्वज्ञानामबाधितं तत्त्वतश्चिंतयेदर्थान् तदाज्ञाध्यानमुच्यते २ रागद्वेषकषायाद्यैर्जीयमा
नान् विचिंतयेत् यत्रापायस्तदापाय विचयध्यानमिष्यते प्रतिक्षणसमुद्भूतो यत्रकर्मफलोदयः चिं
त्यते विचित्ररूपः सः विपाकविचयोमतः ३ नानायंतस्यलोकस्य स्थित्युत्पादव्ययात्मनः आकृतिं चिंत
येद्यत्र संस्थानविचयः सउच्यते ४ इत्याद्यालंबनोपेत धर्मध्यानस्यगौणता अत्रसप्रमादवान्नमुख्यतेति

२८ अथयेप्रमत्तस्थानिरालंबमपिधर्मध्यानं समाहंते तान्प्रतितन्निषेधमाह यावत्प्रमादसंयुक्त स्तावन्नस्यन ति
र्हतिधर्मध्यानंनिरालंबमित्यत्रचुर्डिनमस्कराः २९ डिनमस्कराः डिनमस्काराः इत्यत्रैवंरितेतदेवकथयंतिस्म
किंहतियः साधुर्यावत्प्रमादसंयुक्तोभवति तावन्नस्यसाधोर्गौरविरनिरालंबंध्यानं नतिष्ठतीतिनिश्चयः यतश्च
त्रप्रमत्तगुणस्थानेमध्यमधर्मध्यानस्यापिगौणतेवोक्ता नतुमुख्यता ततोत्रनिरालंबनोक्तोधर्मध्यानस्यासंभ
वएव ३० अथयोमुनिर्वार्धमानमन्यतेतंप्रत्याह प्रमादावस्थकत्यागान्निश्चलंध्यानमाश्रयेत् योसौनैर्ग्रंथमो
क्षंवेत्तिनिर्ग्रंथात्मोहितः ३१ यःसाधुः प्रमादीप्रमादयुक्तोप्यावश्यकत्यागात्सामायिकादिषडावश्यकसा
धकानुष्ठानपरिहाणेनिश्चलंनिरालंबध्यानमाश्रयेत् असौसाधुर्निर्ग्रंथे मोहितोनाचछूद्धः सन्डिनागमंश्री
सर्वज्ञप्रणीतंसूत्रंनैववेत्तीति यतोसौव्यवहारनयं नातिनिश्चयनयान्नेति डिनागमविशिष्टव्यवहारपरि
कएवनिश्चयः साध्योयदागमः डडइडिणमयंपवज्जइ तामाववहारनिच्छएमुयइ ववहारनउत्थे एतिथुव्वइ
वेडजणिउ दृष्टांतश्चात्र यथाकश्चित्पुरुषः स्वस्मिन्नूर्द्धे सदैवकदन्नमात्रमस्वादयन्केनापिनिमंत्रित
स्तत्स्पृष्टेक्षुरसपूर्णेभिक्षान्नादारंभुक्तवांस्ततोसौतदास्वादरसलोलुपतयास्पृष्टकदन्नंनिरास्वादमितिकृ
वानक्षुरसे तमेवाविशः अथमिष्टान्नमेवाभिलषति ततःस्पृष्टकदन्नादिकं अनुंडभूमिष्ठानंवा शालुवलु
नयात्तावतयासादितिन्यायमप्यिकदाग्रहीताजीवाः प्रमत्तगुणस्थानसाधारमूलमात्रषण्णवतिकारणेष
ष्ठिकारूपकादिकष्टक्रियाकर्माकुर्वाणाः कदाचिदप्रमत्तगुणस्थानलक्षंनिर्विकल्पमनोजनितसमाधिरूपंनि
रालंब ध्यानंवाप्रमादादारकल्पंलब्धवान् ततस्तज्जनितपरमानंदसुखास्वादतया प्रमत्तस्थानगतंप्रभाव

रूपाष्ट अक्रूपुदयव्यवच्छेदादादारकद्वयोदयाद्वैकाशीतिर्वेदविता अष्टत्रिंशादधिकशतमसंख्याकोत्त
वति ३१ इतिअप्रमत्तगुणस्थानकंषष्ठं ६ अधाप्रमत्तगुणस्थानमाह चतुर्थानां कषायाणां ऽतिमंदोदये
सति संज्वलनमादिमानवाद्यमत्रोमहाव्रती ३२ महाव्रतानिविदंते यस्यासौमहाव्रती साधुरयमप्रमत्तो ध्यम
त्रगुणस्थानस्थोनवति कस्मात्यमादहीनत्वात् इत्वेक्रियंचयकारत्रमादरहितत्वात् कस्मतिमंदोदयेजा
तेसति मंदोधताव्रविपाकउदयोधस्तिवमात्रलक्षणेयत्रासौमंदोदयः तस्मिन्मंदोदये केषांचत्रयाणांक
षायाणां संज्वलनास्तिधानक्रोधादीनामुपलक्षणत्वान्नोकषायाणांच अयमर्थः संज्वलन कषायाणां
नोकषायाणांच यधायधामंदोदयोभवति तधातधाप्रमादरयमत्रोभवति यदाह यधायधामरोचिं
ते विषयाः मुलक्षाअपि तधातधाममायाति यंत्रि[illegible]तत्रमुत्तमं यधायधासमायाति संविन्नोतत्रमु
त्तमं तधातधानरोचंते विषयाः मुलक्षाअपि ३२ अथयधाधमप्रमत्तस्थः एवमौदीयकर्मोपशमक्षपणा
निपुणः सध्यानारंभकत्वंकरोते तधाश्लोकद्वयेनाह नष्टशेषप्रमादात्मा व्रतशीलगुणान्वितः ज्ञा
नध्यानधनो मौनी रागमनक्षपणोन्मुखः ३३ सज्ञकोत्तरमोहस्य उपशमायक्षयायवा सध्यानसाधनारंभं
करुतेमुनिसुंगवः ३४ नष्टशेषप्रमादो निर्गतिताखिलप्रमादआत्माऽजीवो यस्यासौ नष्टशेषप्रमादात्मा
व्रतानि महाव्रतादीनि शीलगुणाअष्टादशसहस्रशीलांग लक्षणास्तैरन्वितः संयुक्तोव्रतशीलगुणान्व
न्वितः ज्ञानंसदागमस्योपलक्षणं ध्यानमेकाग्रतारूपं तत्ज्ञानंध्यानंच धनंसर्वं स्वंयस्यासौज्ञानध्यां
नधनः अतएवमौनी मौनवान् यतो मौनवानेवध्यानधनः स्यादाह तन्मतमतीताखिलकालत्र

यत्रागत्रयव्यावृत्तिः यत्रास्तमेतिसकलोपिहिवाक्पसरस्यंदः ततोज्ञानध्यानधनोमौनी रागमनाय रागमना
र्थरूपणार्घंवाउन्मुखः ऋतोद्यमइत्यर्घः सरागमनरूपणोन्मुखः एवंविधोमुनिसुंगवः सज्ञंकोत्तरमोह
स्यपूर्वोक्तसज्ञकातिरिक्तैकविंशतिप्रकृतिरूपस्यमोहनीयस्य रागमनोमुखः उपशमनार्थंरूपणोन्मुख
रूपायक्षयायवासध्यानसाधनारंभंकरुते निरालंबध्यानशक्तेरभावेसतिधर्मिणिचित्तविधत्तवंतिये धाप्रारंभकास्तेनिष्ठाः निष्पन्नयोगाः यदाह सम्यग्नेमर्गिकी वाविरेचपरिणतिं प्राप्तस्य। वि
सर्गिकीवा क्तप्येकांते निविष्टाः कश्चिद्यतलक्षणमासस्तंसनाय ग्राह्यग्रहणायालीघनघटितदृशोधीरवी
रागमनस्काः येनिष्कंपासमाधेर्विदधतिविधिनारंभमारंभकास्ते कुर्वाणोमरुदामनेंद्रियमनःकृतर्थनेंद्र
डयंयोतर्डाल्यतिरूपणातिरसकृत्वंसमस्यस्य[illegible] सध्यानमुपरिश्रमोदकरुणामैत्रीत्र शोमन्यते ध्या
नाधिष्ठितचेष्टयाप्युदयतेमेस्तनिष्ठता॥ उपरतबहिरंतर्डाल्यकल्लोलमालि लसदविकल्पविद्यापदवि
नापूर्णमध्येमतततमहृतमंतर्मनिसेयस्यहंसः विंदतिनिरुपलेपस्यात्मनिष्पन्नयोगी ३५ अथाप्रमत्तगु
णस्थानेध्यानसंभवमाह धर्मध्यानंतत्रयत्रमुख्यस्तत्रिभोदितंरूपातीततयाशुक्लमपिस्यादंशमा
त्रतः ३५ त्रिभोदितंसर्वेरुपणातं धर्मध्यानं मैत्र्यादिसेवतस्तन्नमनेकविधं यदाह मैत्र्यादिसिश्चतुर्वेदंय
द्वाऽदि चतुर्विधंपंचम्यादिचतुर्धावा धर्मध्यानंप्रकाशितं तत्रमैत्री प्रमोदकारुण्यमाध्यस्थानिनियोज्य
यत् धर्मध्यानमुपस्कर्तृ तद्धितस्परमायतनं आज्ञापायविपाकानां संस्थानस्यचचिंतमात् इष्टंवाध्येयने
दिनधर्मध्यानं प्रकाशितं प्रतिपूर्वमेवदर्शितंव्याप्तिमत्संध्यानमात्मांगसंगि स्वांतं वाणीव्यापरूपंपदस्थं

रूपाष्ट चक्रयुदयव्यवच्छेदादारकद्वयोदयाच्चैकाशीतिर्वेदविता अष्टत्रिंशदधिकत्रातमन्त्राकोस्त
वति ३१ इतिप्रभन्नयुणस्थानकंषष्ठं ६ अघाघमन्त्रगुणस्थानमाह चतुर्घानां कषायाणां ज्ञातमंदोदये
सति सर्वेप्रमादहीनत्वादप्रमत्तोमहाव्रती ३२ महाव्रतानिविदंते यस्यासौमहाव्रती साधुरप्रमत्तोधप्र
मत्तगुणस्थानस्थोभवति कस्मात्सप्रमादहीनत्वाद्यद्यपिक्रियंचप्रकारप्रमादरहितत्वात् कस्तिमंदोदयेजा
तेसति मंदीभूतविपाकउदयोऽस्तित्वमात्रलक्षणोयत्रासौमंदोदयःतस्मिन्मंदोदये कोपांचतुर्घानांक
षायाणांसंज्वलनमानमायालोभानोकषायाणांच अत्रयमर्घः संज्वलन कषायाणां
नोकषायाणांच यघायघामंदोदयोभवति तघातघाप्रमाधुरप्रमत्तोभवति यदाह यघायघामरो चिं
तेविषयाःमुलक्षाअपि तघातघाप्रमायाति यंत्रि[illegible]तत्रमुत्तमं यघायघासमायाति संविन्नोतत्रमु
त्तमं तघातघानरोचंते विषयाःसुलक्षाअपि ३२ अष्टयघाघप्रमत्तस्थः एवमोदृग्लीयकर्मोपशमक्षपणो
निपुणःसघानारंभकश्चकरोते तघाश्लोकद्वयेनाह नष्टशेषप्रमादात्मा व्रतशीलगुणान्वितःक्षा
नध्यानधनोमौनी रामनक्षपणोन्मुखः ३३ सप्तकोत्तरमोहस्य यत्रामायक्षयायवा सघानसाधनारंभं
करुतेमुनिपुंगवः ३४ नष्टशेषप्रमादोनिर्घाटिताखिलप्रमादआत्माजीवो यस्यासौनष्टशेषप्रमादात्मा
व्रतानि महाव्रतादीनि शीलगुणाअष्टादशसहस्रशीलांगलक्षणास्तैरन्वितःसंयुक्तोव्रतशीलगुणान्व
न्वितःक्षानंसदागमास्यप्रलक्षणं ध्यानमेकाग्यतारूपं तत्क्षानंध्यानंचधनंसर्वस्वंयस्यासौक्षानध्यां
नधनः अतएवमौनीमौनवान् यतोमौनवानेवध्यानधनःस्याद्यदाह तत्तमतष्टहीताखिलकालत्र

यङ्गात्रयव्या[illegible]यत्रास्तमेतियस्मात्सकलोपिहिवाकृपस्विंदः ततोक्षामध्यीनधनोमौनी रामनाय रामना
र्थरूपणार्घवाक्मुखः ऋतोद्यमहत्यर्घः सत्रामनरूपणोन्मुखः एवंविधोमुनिपुंगवः सप्तकोत्तरमोह
स्यपूर्वोक्तसप्तकातिरिक्तैकविंशतिप्रकृतिरूपस्यमोहनीयस्य रामनोमुखः प्रत्रामनार्थरूपणोन्मुख
रूपायवासघानसाधनारंतेनिरालंबध्यानप्रवेशप्रारंभंकरुते निरालंबध्यानप्रवेशोद्वियोगिनस्त्रिवि
धप्रभवंतियघाप्रारंभकास्तनिष्ठाः निष्पन्नयोगाःयदाह सम्यग्नेमर्गिकीवाविरेचपरिणतिं प्राप्तस्नं
सर्गिकीवा क्तपेकांतेनिविष्टाः कश्चिद्पलललमामसस्नंसनाय शाश्वन्नमायपाली घनघटितदृशीधीरवी
रामनस्काः येनिष्कंपासमाधेर्विदधतिविधिनारंभमारंभकांस्ते कुर्वंतोमरुदामनंक्रियमनःक्षुतर्षनिद्रा
डयंयोनर्डाल्यतिरूपणातिरसक्षुत्वंममस्यस्य[illegible]मत्रानामुपरिप्रमोदकरुणामैत्रान्नरोमन्यते ध्या
नाधिष्ठितचेष्टयासुदृश्यतेस्पष्टनिष्टता॥ उपरतबहिरंतर्डाल्यकल्लोलमाले लसदविकल्पविद्यापद्मि
नीपूर्णमध्येस्रततमघृतमंतर्मनिसेयस्यहंसःपिबतिनिरुपलेपस्यात्मनिष्पन्नयोगी ३५ अथ अघाघप्रमत्तगु
णस्थानेध्यानसंज्ञघमाह धर्मध्यानंत्वत्यत्रमुख्यलक्ष्यशिनोदितंरूपातीततयाछद्मप्रिस्थादंशमा
त्रतः ३५ जिनोदितंसदेक्षणातं धर्मध्यानं मैत्र्यादिस्तेदस्तिनमनेकविधं यदाह मैत्र्यादिस्पृक्तर्तदेय
घाद्यादि चतुर्विधंपंचधादिचतुर्धावा धर्मध्यानंप्रकीर्तितं तत्रमैत्र्यादिप्रमोदकारुण्यमाध्यस्थानिनियोज्य
यंत् धर्मध्यानमुपस्कर्तुं तद्धितस्परसायनं आज्ञायविपाकानां संस्थानस्यचचिंतनात् दृश्यंवाश्रेयत्ने
दिनधर्मध्यानं प्रकीर्तितं प्रतिपूर्वमेवदर्शितंस्यात्सिद्धध्यानमात्मांगसंगि स्वांतं वाणीवापरूपंपदस्थं

रूपस्थमेकल्पितात्मस्वरूपं रूपातीतंकलानामुक्तमेव १० तदेवंविधंजिनोदितं धर्मध्यानमंत्राक्षरमंत्रयुण
स्थानेमुख्यरूपस्याप्रधानतयाभवति तथारूपातीततयाक्षयाछुक्लमपिशुक्लध्यानमप्यंत्रामात्रतोश्रेणी
तयाम्नादेवेति ३५ अथवावस्तुपकानामभावेऽप्यिुद्धिमाह इत्येतस्मिन्नुणस्थाने नोसंख्यावस्तुपकानिष
ट्संततध्यानमग्नोगा शुद्धिःस्वाभाविकीयतः ३६ इतीतिश्रवृद्धिस्वरूपेएतस्मिन् अप्रमत्तगुणस्थानेऽ
प्रावस्तुपकानिमामानियिकादानिषकृपिनोसंतिनविद्यंते कोर्थःमामायिकादांमंत्रसामावस्तुपकानांव्य
वहारक्रियारूपाणांमंत्रगुणस्थानेनिषेधनिवृत्तिर्नतुनेश्चयिकीमामायिकादीनांनिवृत्तिरितेषांह्यात्मगु
णत्वात् आयासामाईए आयामामाइयस्स अठ्ठइत्याद्यागमवचनादिति ऊनः कारणादावश्यकानि
नोसंति यतोयस्माकारणादत्रमंततध्यानयोगानिरंतरंसद्यानमज्ञावात् स्वाभाविकी ऽसद्भूक
निवेवसंकल्पविकल्पमलाभावादतेकस्वभावरूपानिर्मलतास्तवनात्यत्रगुणस्थाने वर्त्तमानोऽवो
भावतार्घावगाहनात्परमांशुद्धिमान्नेत्येव यदाह दशवैमंतक्काइच्चेयणंमलपवाहणंचेवतिहिं
अठ्ठेहिंनिउत्तंनाहातंदव्वउतिन्नं १ कोहमिउनिग्गहिए दव्वस्सावसमणंहवइतिछं लोहमिउनग्गहि
एतन्नाएच्चेयणंडाणं २ अठविहंकम्मरयं बज्झपहिनवेहिंनियंडमाणवमंडमणंक्षीयइतम्हातंना
वत्तिउं ३ अन्यच्चसद्धेयाणश्चारवछिनियमितेसंवृत्तिकृधर्मवे नेत्रेखंदेनिरेसे प्रलयंमुपगतंत
विकल्पेइडालेजिनिमोहांधकारेश्रमरतिमहसिक्कांपिधिवेवदीपेधर्मध्यानाबलेबीकलेयतिप
रमानंदसिंधोश्चवेत्रामिति तथाधप्रमत्तगुणस्थानस्थोजीवः शोकारत्यस्थिरोछनायशोमातव्यवछेदा २१

दाहारकद्विकबंधाद्येकोनषष्टेर्बंधकोभवति तथाचयदिदेवायुरपिनबध्यते तदाष्टपंचाशतोबं
धस्तद्यास्यानद्विकाहारकद्विकोदयव्यवछेदाद्यदासंयतेवेदयिता अष्टपंचाशदधिकशतप्रमा
कोभवति ३८ इत्यप्रमत्तगुणस्थानकं ७ अथाऽपूर्वकरणानिवृत्तिबादरसूक्ष्मसंपरायोपशांतमो
हक्षीणमोहाख्यानेषंचानांमप्यिुणस्थानानांनामार्थकथनंश्लोकषट्केनाह अपूर्वास्मिन्गुणस्थि
तपूर्वकरणांमतंभावानामनिवृत्तेत्वा दनिवृत्तिगुणस्थानं अस्तित्वात्सूक्ष्मलोभम्प भवेत्सूक्ष्मकषाय
कं ममनाक्शांतमोहःस्यात् उपशांतमोहकं ३९ यएवाऽप्रमत्तसंयतःसन्नप्रमत्तगुणस्थानवर्त्ती द
शितःसएवसंक्लेशनोकषायाणांचात्यंतमंदोदयेसतिश्राद्धाऽपूर्वपरमाह्लादैकमक्करण
परिणामरूपंयत्तदपूर्वैकरणनामगुणस्थानमष्टमंमतं कस्मादपूर्वोत्पत्तिज्ञात् अपूर्वाणा
मात्मगुणानामाप्तिः संप्राप्तिस्तस्यान्नावो ऽपूर्वोत्पत्तिगुणस्तस्मात्तथा दृष्टश्रुतानुभूतनामाकल्प
दिसंकल्पविकल्परहित निश्चलपरमात्मैकतत्वैकाग्र्यध्यानपरिणतिरूपाणांभावानामनिवृत्ति रादनि
वृत्तिगुणस्थानं गुणस्थानंभवति तथानिवृत्तिबादरायकथ्यते नवत्रबादराणांकषायाणांसंज्वलना
नादिलक्षणानां नवानांनोकषायाणांचत्रामकः त्रामनायरूपकः रूपणाय क्षपणोनवमस्तस्मा
णादनिवृत्तिबादरमित्युच्यते तन्नवमंगुणस्थानं तथासूक्ष्मपरमात्मतत्वभावनाबलेनविद्यांतिष्ठ
तिसूक्ष्मलोहेशांतेक्षीणेवासरसूक्ष्मरुक्तसस्थलोभस्यासित्वं यत्रतत्सूक्ष्मकषायंसूक्ष्मसंपरा
यनामकंदशमंगुणस्थानं भवति तथोपशामकस्योपरमोपशामश्रेणिनिर्ज्ञानचरणसंयमैकल
सकलमोहस्योपशमनाऽनंतरमोहमेकांतेनोपशांतमोहमेकादशंगुणस्थानं भवति तथाक्षपकस्यैव क्षपकश्रेणिमार्गेण

दशमगुणस्थानादेवनिः कषायक्षुद्धातमभावनाबलेनसकलमोहस्य क्षपणात् क्षीणमोहं द्वादशं
गुणस्थानंनवति इतिसामान्यार्थः ३८ अथाऽपूर्वकरणं द्वाभ्यां क्षपकश्रेणिमारोहन्नाह तत्राऽपूर्वगु
णस्थानाद्येशुक्लध्यानाधिरोहति श्रेणिकोद्विश्रेणिरूपकः रूपकावली ३९ तत्रतस्मिन्नपूर्वगुण
स्थानाधिरोहसमयेपूर्वकरणस्येवाद्यं द्वादशमकः श्रेणिरोहति रूपकः रूपकावली रूप
कश्रेणीमधिरोहति ३९ अथउपशमश्रेण्यारोहयोग्यतामाह पूर्वेडः शुद्धिमान्युक्तोस्योः सं
हननैः त्रिभिः संध्यायन्द्वादशक्षांत स्वांश्रेणीं त्रयोदशमकः श्रयेत् ४० अत्रोपशमको मुनिर्द्वादश
क्षांतंशुक्लध्यानस्यप्रथमंयाद वक्ष्यमाणलक्षणंसंध्यायन् स्वांश्रेणीमुपशमश्रेणीं त्रयोदशमकः
श्रयेत्प्रतिपद्यते कथंभूतः पूर्वेडः पूर्वेगतश्रुतधरः शुद्धिमान्निरतिचारचारित्रः आद्येत्रिभिः
संहननैर्वज्रर्षभनाराचं ऋषभनाराचनाराचंअर्धनाराचलक्षणैर्युक्तः एवंविधोमुनिरुपशमश्रेणीं श्रय
ति ४० अथउपशमश्रेण्यारूढस्याल्पायुषोगतिं दीर्घायुषः स्थितिं चाह श्रेण्यारूढकृते काले म्रि
येवगच्छति उष्टायुस्तूपशांतांतं नयेच्चारित्रमोहनं ४१ योमुनिरल्पायुरुपशमश्रेणिमारो ह
ति सश्रेण्यारूढः काले आयुस्त्रिलक्षणेकृतेसति आरुह्मिंद्रेष्वेवसर्वार्थसिद्धादिदेवेष्वेवघयाति
परयःअघमसंहननोनाप्नोति अपस्संहननानामनुत्तरेष्वगमनात्सत्त्वात् यदाह देवंद्वेएकागम
इत्यत्रोडाकल्पकालियाईशुच्युतमुडुकल्पबुद्धी पद्मेणंडावसिद्धीवितघाटः सप्तलवाधिकत्रि
युक्तांक्षेमुक्तियोगश्चमएवसर्वार्थसिद्धादेयाति यदाह सत्तलवाऊइआउं पकप्पमाणंत
उकसिअंता तिन्नियमिन्नंनकुयं तत्तोलवसत्त माऊया एसद्धसिद्धिनाभेउक्कोसदिईमुविऊ

यइआउंपकप्पमाणंतउकसिअंता तिन्नियमिन्नंनकुयं तत्तोलवसत्तमाऊया माईसुएगावसेस
गच्छाहवंतिलवसत्तमाद्यवा ४२ आरुह्यनुपशमश्रेणिगतः कथंमुक्तियोग्यःस्यात् उच्यते सप्तलवामुक्त
स्येकादशानागरूपात्तवंति नवसप्तस्थरीएहे इमुक्कसोइतिवचनात् ततोलवसप्तकविशेषायुरवाप्य
श्रमकः खक्षश्रेणिंक्षपयत्यनुखोवलंति सप्तमंगुणस्थानमागत्यपुनः क्षपकश्रेणिमारुह्यसप्तलवा
तेचक्षीणमोहांतंगत्वांतऋक्केवलीहत्वामुक्तिंगच्छंतिइत्यदोषः तघाटरक्तमुष्टायुरुपशमश्रेणी त्रिति
यते सचाखक्षश्रेणिकक्षचारित्रमोहनीयंकर्मउपशांतांतमेकादशगुणस्थानकेषु यक्करो
तितदाह यत्सांतंनयेदुपशमं त्रापयेदित्यर्थः ४२ अधोपशमिकएवाऽर्धद्वियुगस्थानकेषु यक्करोति
तिनदाह अपूर्वादिद्वयेकैकस्थाणेषुश्रमकः क्रमात् करोतिविशतेः शांतिं लोभाणुसंयतक्षमं ४३ श्रम
कसूक्ष्मकोत्तरमोहस्य संक्लमनलोभवर्ड प्रकृतिविंशतेरर्धनिहतिलक्षणेगुणस्थानद्वयेशांतिं श्रमनं
करोति ततः क्रमेणसूक्ष्मसंपरायगुणस्थाने संक्लमनलोभस्यसूक्ष्मंकरोति ततः क्रमेणोपशांतमोह
गुणस्थानकेतन्नमंतस्य सूक्ष्मलोभस्य श्रामसर्वथोपशमंकरोति तघात्रोपशांतमोहगुणस्थानेऽजीवएकत्व
कृतेर्बंधकः एकोन येषिप्रकृतिवंदधिता अष्टदशारिशदधिकशतमन्नाकोरुवंति ४४ अथोपशांतमो
हगुणस्थानेयाश्रीसम्यक्त्वचारित्रभावलक्षणत्रटंनवति तदाह शांतदृग्मोहत्वा दर्शौपशमिकाचि
नित्र स्थतांसम्यक्त्वचारित्रे भावश्चोपशमात्मकः ४५ अत्रोपशांतगुणस्थानके दर्शनचारित्रमोहनायस्ये
पशमात् सम्यक्त्वचारित्रे औपशमिकेएवभवतः तघाक्षत्रभावउपशमात्मकोभवति नन्वौपशमिकक्षायो

पश्चाप्रिकोत्पादविति ध्रु अधोपशांतमोहाच्च्यवनमाह इत्तमोहोदयं प्राप्तोपशमाच्च्यवतेनतः अधः क्रतमूलतोयउनर्मालिन्यमश्नुते ध्रु उपशमाद्वत्तमोहोदयंचास्त्रि मोहमोदयंप्राप्य ततः उपशांतमोह
क्षीते उनर्मोहऊनितप्रमादकालुष्यंपततियुक्तोयमर्घः यस्माकारणात्तोयंजलं अधःक्रतमलंतलो
पविष्टमलत्राऽपरिनिर्मलमपिकिमपित्रेरणानिमित्तंप्राप्यउनर्मालिन्यमश्नुते मलिनत्वंप्राप्नुयादितिय
दाहसुयकेवलिआहारगउकुमइउक्संतगोविउव्वणमायाहिंतिनवमंतं तयणंतरमेक्कउगइया
ध्रु अधोपशमकानयुणस्थानकेभ्योहावरोहावाद् अइर्द्धघास्त्रयोपूर्द्धमेकयातिन्नामोद्यता
चत्वारोविद्युतावाद्यसप्तमंवात्यदेहिनः ध्रु अपूर्वाद्यास्त्रयोपिद्वामोद्यताः त्रयोप्युपशामिकाः ऊर्द्धमारो
हमाश्रित्य एकमेवगुणस्थानंयांतिकोर्घः अइर्द्धयुणस्थानादिनि वृत्तिबादरयोति तद्वर्त्तिनः सूक्ष्मसं
परायंयांति तद्वर्त्तिनश्चोपशांतमितितद्याइर्द्धद्वौ श्चत्वारोपुपशमकाश्चुतोच्यवनविषये आद्यमिथ्या
दृगुणस्थानंयांति वा अथवाअंत्यदेहिनश्चेरमशरीराः सप्तमंगुणस्थानंयावद्योति तेवसप्तमात्पुनःरू
पकश्रेणिमारोहंति परमेकवारंक्रतोपशमाएवक्षपकंचकुर्वंति नतुतत्रैकस्मिंवे द्विर्वेलंक्रतोपशमा
यदाह ऊवोऊणगऊमंमि इक्कसिंवसामगो खयं पिकुऊणोऊऊदोवारेउक्यामगो ध्रु अष्टौ
पशमश्रेणीनांसंख्यामाह आसंसारं चउर्घारमेवम्याज्जनावली जावस्थेकनवेवारघयं आमदि
ऊायते ध्रु श्रमनावलीश्रमश्रेणिः ऊीवस्यश्रेणिनः आसंसारं अनादिसांतं संसारं यावच्चउर्घारं
वास्त्रउष्टयमेवस्यात् आचोपशमश्रेणिः ऊीवस्यैकनवे एकनवछे यदिकदाचिऊायते तदावा

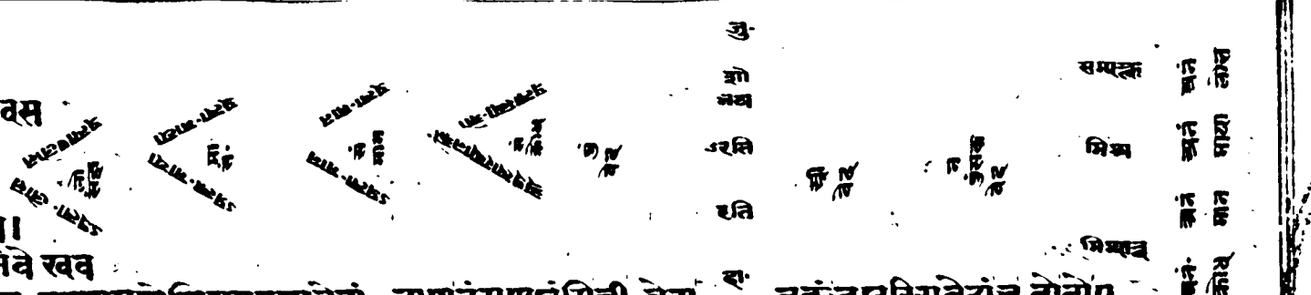

रूयं यदाह उवस
मसेणिचउक्कं
ऊायइऊीव
स्सञ्जानवंचगा।
नाणुणदोएगत्तेवे खव
गसेणीगुणेएगा उपशमश्रेणिस्थापनावेयं श्रेणदंसणदुंसिद्धी वेय तक्कंचचरिसवेयंच दोहोए
गंतरीए सरिसेसरिसंउवसमेइ ध्रु इतुपशमश्रेणिः अथक्षपकश्रेणिलक्षणमाह अतोवक्ष्यसमासेन क्षपकश्रे
णिलक्षणं योगीकर्म्मक्षयंकर्त्तुं यामप्रक्रमतेवर्त्तते ध्रु अतः परंसमासेनमंक्षेपेण तस्याः क्षपकश्रेणेर्लक्षणं
वक्ष्ये २ यांक्षपकश्रेणीसमारुह्य योगीक्षपककोमुनिः कर्मक्षयंकर्त्तुंप्रवर्त्तते ध्रु अधाष्टमगुणस्थानादर्ध
कया कर्मप्रकृतीः क्षपकः क्षपयतिताः श्लोकत्रयेणाह अनिवृत्तायुषः घांत्यदेहिनोलघुकर्मणः असंयतगुण
स्थाने नरकायुः क्षयंव्रजेत् तिर्यगायुः क्षयंयांतियुणस्थानेउ पंचमे सप्तमेत्रिदशायुश्च दृग्मोहस्यापिसप्तकं
दशेताः प्रकृतीः साधुः क्षयंनीत्वाविशुद्धधीः धर्मध्यानेकृताभ्यासः शुक्लध्यानमहं घांत्यदेहिनश्चरमशरीर
स्य अबद्धायुषोकृतार्युर्बंधस्य लघुकर्मणोल्पकर्मांशस्य क्षपकस्यासंयतगुणस्थानेचउर्घेगुणव्रये नरकायु
क्षयंव्रजेत् नरकयोगायुः क्षयंयांति तद्यापंचमेगुणस्थानेतिर्यगायुः क्षयंयांति सप्तमेगुणस्थानेत्रिदशायु
र्देवायुरपिक्षयंयांति तद्यातत्रसप्तमेगुणस्थाने दृग्मोहस्य सप्तकमपिक्षयंयाति ततः क्षपकः साधुरष्टाचत्वा

रित्रादधिकशतकर्मप्रकृतिमध्यादेतादृशप्रकृतीः क्षयंनीत्वाष्टत्रिंशादधिकशतप्रकृतिसत्ताकोष्टमस्थानंप्रा
प्नोतिलभतेकर्घन्नूतोधर्मध्यानेकृतोभ्यासः उक्तेधर्मध्यानेरूपातीतलक्षणेकृतोभ्यासोयेनसतथा अभ्यासः पु
नः पुनरप्येकनंतेनेकाग्र्यमयोगिनत्वसंप्राप्तिः स्याद्यदाह अभ्यासेनजितास्त्रीभ्यासेनेवजितामनः अभ्यासे
नजितस्वासो ध्यासेनेवालिङ्गिति अभ्यासेनस्थिरंचित्तं अभ्यासेनजितेंद्रियः अभ्यासेनपरानंदोभ्यासेने
वात्मदर्शनं अभ्यासवर्जितैः ध्यानैः शास्त्रैः फलमस्तिना नवेत्तिहिफलेसृष्टिः पानीयतृप्तिबिंबितैः ततो
भ्यासादेवविशुद्धधीर्निर्मलतत्वानुयायिबुद्धिरिति ५९ अथाष्टमेगुणस्थानेरूपकस्यशुक्लध्यानारंभमाह
तत्राष्टमेगुणस्थानेशुक्लसध्यानमादिमं ध्यातुंप्रक्रमतेमाधुरघसंहननान्वितः ५१ रूपकमाधुस्तत्राष्टमेगु
णस्थानेशुक्लसध्यानं शुक्लनामकर्घध्यानं आद्यंप्रथमंपृथक्त्ववितर्कसवीचारलक्षणं वक्ष्यमाणंध्या
तुंप्रक्रमते कर्घन्नूतः साधुरादयसंहननान्वितो वज्रर्षभनाराचनामकप्रथमसंहननयुक्तश्च ति ५२ अथ ध्यातृ
स्वरूपश्लोकद्वयेनाह निष्प्रकंपंविधायाङ्गं दृढं पर्यंकमासनं नासाग्रदत्तसन्नेत्रं किंचिदुन्मीलितेक्षणः
विकल्पवायुराजालाद्दूरोत्सारितमानसः संसारच्छेदनोत्साहो योगीशो ध्यातुमर्हति ५३ अथानंतरंयोगी
शः रूपकमुनीशः व्यवहारमाश्रित्य ध्यातुमर्हति ध्यानारंभयोग्यत्वतीत्यंबंधः किंकृत्वा पर्यंकासनंदृ
ढंनिष्प्रकंपंविधायकर्घन्नूतंनिःप्रकंपंनिश्चलंयतः आसनत्रये एवध्यानस्यप्रथमः प्राणः यदाह आ।
हारासणणिद्दा जयंचकाऊणजिणवरमएणा काइच्छइनियअप्पा तवइडं जिणवरिंदेणं तत्रपर्यंकमप्य
नस्याङ्गद्वयोरधोभागेयादोपरिकृते सतिपर्यंको नाभिगोन्नान दक्षिणोत्तरपाणिकः १ केश्चित्तसिद्धासन

मि युच्यते यद्वा योनिवामपदापरेणनिविकंयंपाद्यसिम्नंद्वनुन्यस्योरस्यचलेंद्रियः स्थिरमनालोलांच
ताल्पंतरे वंत्रः स्थैर्यतयातिनिश्चलदृग्यत्रपनूखुवोरंतरं योगीयोगविधिप्रसाधनकृतेसिद्धासनंसाध
येत् अथवाआसननियमोनास्ति यदाह यस्मिन्नासनेस्थित्वमनेचेतः स्थैर्यमायते तत्रतत्रकार्यःय
त्नः पद्मपर्यंककायोत्सर्गेकिंवूर्ध्वजिवजायनादौ कर्घन्नूतोयोगेशो नासाग्रदत्तसन्नेत्रः नासाग्रेदत्तेन्य
स्तेसतीप्रसन्नेनेत्रे लोचनेयस्यसतथा नासाग्रन्यस्तलोचनोहि ध्यानंसाधकोन्नयति यदाह ध्यानंदृक्क
रुतो नासाग्रंवक्षायनाग्रस्थितनयनयुगोमुक्ततारप्रचारः दोषाद्रूरीणदृष्टिश्चिनुवनविवरोक्रांतयोगैक
चक्षुः पर्यंकातंकपत्न्यः परिकलितघनोच्छ्वासनिःश्वासवातः सध्यानमूर्द्धमूर्त्तिश्चिरमवतुजिनोऽनसंभू
तिनाशैः पुनः कर्घन्नूतः किंचिदुन्मीलितेक्षणः किंचिदुन्मीलितेत्यर्धविकसितेक्षणेयस्यसतथा योगिनःसमा
धिमग्नस्यादृष्टिर्नासाग्रेकिंचिदुन्मीलितेअर्धोन्मीलितेक्षणेनवतायदाहनासाग्रेनयनेदृष्टिर्निमीलन्नयनंमतिरंबध्य पर्यंकबंधो ध्यानंप्रधा
नमेतल्लक्ष्मसकलविद्वन्नवद्यः सपायाज्जिनोवः १ अनेरपिकर्घन्नूतोऽरौ स्मारितमानसो विरलीकृतचित्तः कस्म
िन्विकल्पवायुराजालात् कल्पनावायुरिकाबंधनात् यतोविकल्पाएवबाढं कर्मबंधनहेतवः यदाह अ
ज्ञानाद्वाऽज्ञानाद्वापि विकल्पायस्यचेतसि न्यस्तबध्नात्यसौ स्वर्णबंधनमेनेन कर्मणा १ वरंनिश्चरमूर्छावि
रंविकलतापिवा नत्वार्तरौद्रकलंकेण विकल्पाकुलितंमनः हृदयः कर्घन्नूतः संसारच्छेदनोत्साहः संसारच्छेद
मात्रं नत्वपरिहारार्थमुत्साहउद्यमो यस्यस तथानवच्छेदकध्यानार्थमुत्साहवतांहि योगसिद्धिः साध्यदाह उ

त्साद्दनिश्चयाद्धैर्य्यं ततोघ्राणत्रयदर्शनात् मुनेर्ज्ञानपदत्यागात् षड्भिर्योगः प्रसिद्ध्यति ५३ अथ घ्राणा
यामाह अपानद्वारमार्गेण तिस्रश्चतंयद्वेन्द्रया निरुध्योर्द्ध्वचाराग्निं प्रापयत्यनिलंमुनिः ५४ मुनिर्यो
गीद्रः प्राणं पवनमूर्द्ध्वचाराग्निं दशाग्रद्वारोच्चरताग्निं प्रापयति किंकृत्वाऽपानद्वारमार्गेणाप १
युवर्त्मनापवनंयद्वेन्द्रयानिरुध्यरंतंस्वस्तनावेनगश्चंतं निरुध्यसंकोच्यमूलबंधयुक्त्याधोपानपवन
माकुंचेत्पार्ष्णिः मूलबंधप्रायं पार्ष्णिनागेनसंपीड्य योनिमाकुंचयेद्गुदं अपानमूर्द्धमाकृष्यमूलबंधे
निगद्यते इदमाकुंचनकर्मैव प्राणायामस्यमूलं यदुक्तंध्यानदंभकस्तंतो योकोच्चायानरंध्रकृतव
दृस्तदृशंतं उदरमूत्रसरूपं धृत्वाकृत्यन्नकोशेतदनुघगलकेतालुनिघ्राणत्राक्षिं नात्वासून्यातिशू
न्यंपुनरपिरवगतिं द्रीप्यमानांयमंता लोकालोकावलोकांकलयतिसकलं यस्यतेष्टोऽजितेशः ५५
अथसूरकप्राणायाममाह द्वादशांगुलपर्यंतं समाकृष्यसमारणं स्रयत्यतियत्नेन सूरकध्यानयोग
तः योगासूरकध्यानयोगादतियत्नेनाति प्रयत्नेनकोशंसकलदेहगतवाय्वगणंवापवनेनसूरयति।
किंकृत्वाद्वादशांगुलपर्यंतंसमारणंसमाकृष्यद्वादशांगुलप्रमाणंबहिस्ताद्दूरगःस्फुरति वायुतत्वे
वहमाने त्वनंसमंतात् आकृष्यात्रायमर्थः पवनोनासतत्वेवहमानेनासातस्मिन्एवतत्वति तेजस्तत्वेव
हमानेच वार्य्यंगुलानि बहिस्तद्दूरगःस्फुरति वायुतत्वेवहमाने षडंगुलानि बहिस्तान्निरूपीनश्चरति ए
घीतत्वेवहमानेदशंगुलानि यावद्बहिर्मध्यमत्तावेनतिष्ठति आकाशतत्वेवहमाने द्वादशांगुलानियाव
दधस्ताद्वहति यदाह नासातर्नन्नोदष्टद्विद्वेषिमध्यांगुलोत्तरंतेजोवायुद्वयंबुबहिर्गति

रूदाहृता ततोद्वादशांगुलपर्यंतं वारुणंमंजत्रचारोवसरेधृतमयं पवनंसमाकृष्येत्यर्थः एतच्छूरकंध्या
नकर्मतयाकेचिदाकुंचकघ्राणघ्राणमाकृष्यतेनध्यानंनिद्यद्वसूरीश्वरैणांस्थलासूक्ष्मानाकिकाःस्रयंते
द्यद्धिज्ञातव्यंकर्मतत्सूरकाख्यं ५५ अथरेचकप्राणायाममाह निस्सार्यतेततोयत्नान्नासिपद्मोदराच्चनैः
योगिनायोगसामर्थ्यात् रेचकाख्यःप्रकंजनः ततःसूरकादनंतरं योगिनासाधकेनयोगसामर्थ्यात्प्राणायामा
त्सामर्थ्यात्रेचकाख्यः प्रकंजनः रेचकनामापवनोनासिपद्मोदरान्नासिपंकजकोटरात् शनैर्मंदं मंदंयत्ना
दादरान्निस्सार्य्यतेबहिः क्षिप्यते तद्रेचकध्यानं यदाह वज्रामनः स्थिरवपुः स्थिरधीः स्वचित्तमारोप्यरेच
कसमीरणजन्मचक्रेस्वांतेनरेचयतिनाभिगतंसमीरं तत्कर्मरेचकमिति द्यतियन्त्रिमेति ५६ अथकुंभकध्या
नमाह कुंभवत्कुंभकंयोगी श्वसनंनासिपंकजे कुंभकध्यानयोगेनसुस्थिरंकुरुतेक्षणं ५७ योगकुंभकंकुं
भकाख्यंश्वसनं पवनं नासिपंकजे नासिकमलेकुंभकध्यानयोगेन कुंभककर्मत्रयोगेणकुंभवद्घटव
द्घटाकारं कृत्वासुतरांस्थिरंकुरुते यदाह चेतसिश्रयतिकुंभकचक्रं नासिकामुनिवहंकृतवातः कुंभवन्नरि
तयकलमछेतद्वदंतिविलकुंभककर्म ५७ अथपवनकुंभेनमनोऽयमाह इत्थंवंधवाहानामाकुंचनवि
निर्गमोसंसाध्यनिश्चलं धत्ते चित्तमेकाग्र्यंचिंतने यत्रमनस्तत्रपवनो यत्रपवनस्तत्रमनोवर्त्तते यदाह कुंभंबु
वत्संनिरोधमेदेव कुल्यक्रियोमानसमास्तोहि यावन्मनस्तत्रमरुत्प्रवर्त्तति यावन्मरुत्तत्रमनः प्रवर्त्तिः तत्रैक
नाड्यादपरस्यनाड्या एकघटवत्तेरयरघट्टवत्ति विधत्तयोरैक्यवर्गछिद्रं तद्धंसनामोमंरूपदस्यसिद्धिरिति
ततःश्रेयेव मनुनाश्रवोक्तिः रकारेणश्रूरकरेचककुंभक क्रमेणंधवाहानांपवनानांमाकुंचनविनिर्गमो

संसाध्यवाङ्मनोंयंयद्मोक्षावस्थस्यचिन्मनः एकाग्र्यचिंतनेसमाधिविषयेनिश्चलंधन्मरुद्धकेयेहिमनो
निश्चलतासाद्देव यदाह प्रचलतियद्दिक्षीणाचिर्कंचलंत्पचलाश्रपि प्रलयपवनेरवालोलाश्चलंति
पर्वोधरः पवनरुंधिनःभावेत्तत्रैकाग्रितन्नाक्षयः स्थिरपरिणतेरात्मध्यानाच्चलंतिनयोगिनः५८ अथ
नाम्नैव ध्यानत्रयमाह प्राणायामक्रमप्रौढिरत्नरूढैर्वदर्शिता रूपकत्रयतः श्रेण्यारोहणाप्रौढिका
रणं५९ अत्रश्रेण्यारोह रूपकश्रेण्यारोहविषये प्राणायामक्रमप्रौढिःपवनस्यायक्रमप्रगल्भनारू
ढैर्वदर्शिभिःत्रितयेयद्दर्शिता यतोयमाकारणात्स्फुटं क्षयकस्यक्षपकेचलोऽनुपकरणं तत्र प्र
णायामादिकंबरो यद्वक्तुंचर्य्यटिनापि नाकोकंदनादीष्टं वायोश्चारः प्रत्याहारः प्राणायामो बीजय
मो ध्यानात्मायोमंत्रात्मपमः स्वल्पस्यंत्रूमध्यस्थंगायत्रयस्यंस्वात्मानस्थंतेऽः शुद्धध्यानंबुद्धंओंकारा
त्मंस्वर्यत्रस्वं ब्रह्माकारंशून्यात्मानं मिथाऽऽत्मनिविनाकल्पं कायाक्रांतं चिन्नंत्रांतं त्यक्तासर्वेमिथ्या
र्चंगुर्वाद्दिष्टंचिंतास्पृष्टं देहातीतंनावोपेतं त्यक्तंघनित्यानंदं शुद्धतत्त्वंज्ञानाख्यं अन्यच्च ओंकारात्म
नंविचित्रकरणैः प्राणस्यवायोर्ऽवा नेऽऽश्रितमात्मकायकमलेशून्याबरालंबनं त्यक्तासर्वेमिदं
कलेवरगतंचिंतामनोविस्तृतंसत्वं प्रश्नतऽल्पकल्पन कलातीतं स्वभावस्थितं ९९ अथाद्यशुक्लध्यान
स्वरूपमाह सवितर्कंसवीचारं सपृथक्त्वमुदाहृतं त्रियोगयोगिनः साधो राद्यशुक्लंमुनिर्भजं ६० त्रिया
गयोगिनःसाधो मनोवाक्वपुःकाययोगवतोमुने आद्यंपृथक्त्वसंशुक्लध्यान मुदाहृतं तत्रकंचनं सद्वितर्क
णपूर्वंतदितिसवितर्कं सद्वीचारेणवर्त्तते इतिसविचारं सद्दपृथक्त्वेनवर्त्ततइतिसपृथक्त्वं इतिविशेष

णत्रयोपेतत्वात्पृथक्त्ववितर्कसवीचारनामकंप्रथमंशुक्लध्यानमितिं६० अथविशेषणत्रयस्वरूपमाह शु
क्लंचिंतावितर्कः स्यात् वीचारःसंक्रमोमतः पृथक्त्वंस्यादनेकत्वं नवत्येतत्त्रयात्मकं एतत्प्रथमंशुक्लध्यानं त्रया
त्मकंक्रमोक्रमयुक्तोविशेषत्रयरूपं तत्रश्रुतचिंतारूपोवितर्कः अर्थव्यञ्जनयोगांतरेषुसंक्रमोवाचारोऽर्थ
व्यञ्जनपर्यायवाक्तिरित्यत्वं पृथक्त्वं ६१ अथैतत्त्रयस्यक्रमेणव्यक्तार्थं व्याचिख्यासुः प्रथमंवितर्कमाह स्वशुद्ध
स्मानुभूत्यात्मभावश्रुतावलंबनात् अंतर्जल्पोवितर्कः स्यात् यस्मिंस्तत्सवितर्कंऽऽ यस्मिन्ध्यानेनर्ऽऽल्पोत्त
रंगःसूक्ष्मोवितर्को विचारणात्मकः तत्सवितर्कं ध्यानंस्यात् कस्मात् स्वशुद्धात्मानुभूत्यात्मभावश्रुतावल
बनात् स्वकीयनिर्मलपरमात्मतत्त्वानुभवमयांतरंगभावगतागमावलंबनतः इतिनक्रमंसवितर्कंध्यानं ६२
अथसवीचारमाह अर्थाद्व्यंतिरेश्चार्थांतरेष्वसंक्रमः योगाद्योगांतरेष्वत्र सवीचारंतदुच्यते यत्रध्या
नमेवशुक्लंश्रुतवितर्कोविचारणात्मकोऽर्थाद्व्यंतिरेसंक्रमते शब्दाच्छब्दांतरेसंक्रमते योगाद्योगांतरेसंक्र
मते तद्ध्यानंसवीचारं ससंक्रमणमुच्यते इति ६३ अथसपृथक्त्वमाह द्रव्याद्द्रव्यांतरंयाति गुणाद्गुणांतरंयाति
पर्यायात्पर्यायं सपृथक्त्वंतदुत्तमं ६४ यद्ध्यानेनात्मनोवस्तुश्रुतोक्तो वितर्कसवीचारोऽर्थव्यंऽऽनयोगा
तसंक्रमस्वरूपापिविऽऽशुक्लाभऽऽद्व्यात् द्रव्यांतरंयाति अत्रद्रव्यगुणाऽऽगुणांतरंयाति यद्वा पर्यायात्पर्याय
व्यांतरंयाति तत्त्रयमहऽऽनायुक्तं सुवर्णेपीततायद्वा क्रमभूताःपर्यायाः मुद्राऽऽकृतिफलादयःतेषु
द्रव्यगुणपर्यायांतरेषु अत्रपृथक्त्वंतदस्ति यत्रध्याने तत्सपृथक्त्वं ६५ अथाद्यशुक्लध्यानऽऽनि
र्ऽऽशब्दिमाह इतित्रयात्मकं ध्यानं ध्यायन्योगीत्यमाहितः यात्यात्मानं परांशुद्धिं सिद्धिस्त्रीमोक्षवल्लभं

कांक्ष्य योगमारुह्य समाधिवान् समुद्यतिर्द्वौ कंचयात्मकं दध्यक्षुवितर्कसवीचारात्मकं शुक्लं
शुक्लध्यानं ध्यायन् परां प्रकृष्टां शुद्धिं प्राप्नोति कथंभूतामित्याह श्रीयोग्यवणिकां मुक्तिलक्ष्मीमुख
नदर्शनिकामभ्युदयतीत्यर्थः इदं अप्रतस्यैव विशेषस्वरूपमाह यद्यपि प्रतिपत्यत शुक्लध्यान
ङायते तथाप्यनिविशुद्ध्या ऽर्हत्स्थानं समारुह्यते इदं यद्यपि एतत् शुक्लं अति अति पतनशीलं ऽजायते स
मुत्पद्यते तथाप्यनिविशुद्ध्या दति मर्मभ्यतः ऊर्ध्वस्थानमग्रेतनं गुणस्थानं समारुह्यते तदारोहाय क्षव
तीत्यर्थः तथाऽर्चयुणस्थानस्थो ङावो निद्राद्विकवेदद्विकमध्यंचैंद्रियत्रयं पञ्चसंस्थानविहायोगति द्वयसनव
कं ९९ वैक्रियाऽहारकं ७ तैजसं ए कार्मणं ए वैक्रियोपांगं २० ऽहारकोपांगं २१ वज्रसंस्थानं २२ निर्मा
णं २३ नीचैर्गोत्रं स्वरं वर्णचतुष्कं २७ गुरुलघूपघात २० परघातो २१ त्सासरूपा १२ द्वात्रिंशत्प्रकृतिसं व
न्धव्यवच्छित्तेर्बंधकोत्पत्तिसंक्लननसमकोदयव्यवच्छेदात् क्षपकस्तेर्वदयिता अष्टत्रिंशदधिकशतसत्ता
कोनवति इदं इति रूपकस्याष्टमं ८ अथ रूपकोधनिवृत्तियुणस्थानमारोहन्यः कर्मप्रकृतीर्यत्रय या
क्षपति तत्र तास्तथाश्लोकपंचकेनाह अनिवृत्तियुणस्थानं ततः समधिगच्छति युणस्थानमतस्येवनागेषु
नवसुक्रमात् १ गतिः स्यात्रीचते २ स्त्रीद्वितयोरानुपूर्व्यके साधारणत्रमुद्योतः सूक्ष्मत्रं विकलत्रयं २ एकें
द्रियत्रमातपः स्थानगृद्ध्यादिकत्रयं स्थावरचमिहाद्यंशो ङायंते वोढव्योत्यमूः २ अष्टौ मध्यकषाया
श्च द्वितीयचतुर्थयोः कषायकेस्त्रीवेदास्य षट्कं पंचपंचमे चतुर्थत्रिषु शेषेषु क्रमेणैवातिशु
द्धितः पुंवेदश्चतः क्रोधो मानोमायाचनश्यति तत्तस्मादष्टमयुणस्थानादनंतरं रूपकोधनिवृत्तियुण

स्थानंनवमंसमारोहति समधिगच्छति ततस्तस्येवयुणस्थानस्य नवसुनागेषु क्रमेषु आद्येषु अष्टमेनागे
ङत्यमूरित्येताः वोढव्याकर्मप्रकृतयः ङायंते इत्यमूः काः स्युस्त्रीगतिः नरकगतिः १ तैरश्चीतिर्यग्गति
रुक्तयोः नरकतिरश्चोर्द्वे आनुपूर्विके २ नरकानुपूर्वी १ तिर्यग्गानुपूर्वी २ चेति साधारणत्रं १ साधारणन
मउद्योतं उद्योतनाम १ सूक्ष्मसूक्ष्मनाम १ विकलत्रयं ङद्वित्रिचतुरिंद्रिय ङातिलक्षणं १ एकेंद्रिय त्र
मेकेंद्रियङातिरूपं आतप आतपनामस्थानगृद्ध्यादिकत्रयं निद्रानिद्रा १ प्रचलाप्रचला स्त्यानद्धि
रितित्रिकं स्थावरचं स्थावरनामकर्मेति वोढव्याकर्मप्रकृतयो निवृत्तियुणस्थानस्य प्रथमेनागे ङा
यंते तथाअष्टौ मध्यकषाया अप्रत्याख्यान प्रत्याख्यानलक्षणा द्वितीयेनागे ङायंते इतीयेनागे ष
ढचं नपुंसकवेदं ङायते तृतीयेचतुर्थनागे स्त्रीवेदं ङायते पंचमेनागेहास्यरत्यरतिशोकजुगु
प्सति षट्कंचङायते शेषेषुचतुर्थीशेषेषु षष्ठादिनवमांतेषु क्रमेणैवातिशुद्धितो ध्यानस्यातिर्नमल्यत
ः पुंवेदः संक्वलनक्रोधो मानोमायाचनश्यति अयमर्थः षष्ठेनागेपुंवेदः ङायते सप्तमेनागेसंक्व
लनक्रोधः ङायते अष्टमेसंक्वलनमानः ङायते नवमेसंक्वलनमायाचङायंते तथाअनिवृत्तियुण
स्थानस्थोजीवः हास्यारतिनपुंसकवेदपुंवेदविरोधिबंधकोस्यषट्कोदयव्यवच्छेदात् षट्पंचैवे
दयिता नवमांशे मानांतपंचत्रिंशत्प्रकृति सत्ता व्यवच्छेदात् पुनरशातसत्ता कोनवति ७० इतिरूप
कस्यनवमं ९ अथ रूपकस्यदशमयुणस्थान माह ततोनंतरं सूक्ष्मलोभस्य सूक्ष्मत्वं प्रापयन्क्षणात्
मारोहतिमुनिः सूक्ष्मसंपरायंयुणास्थं ७१ ततोनवमयुणस्थानादनंतरमयो रूपकोमुनिःसूक्ष्मसंप

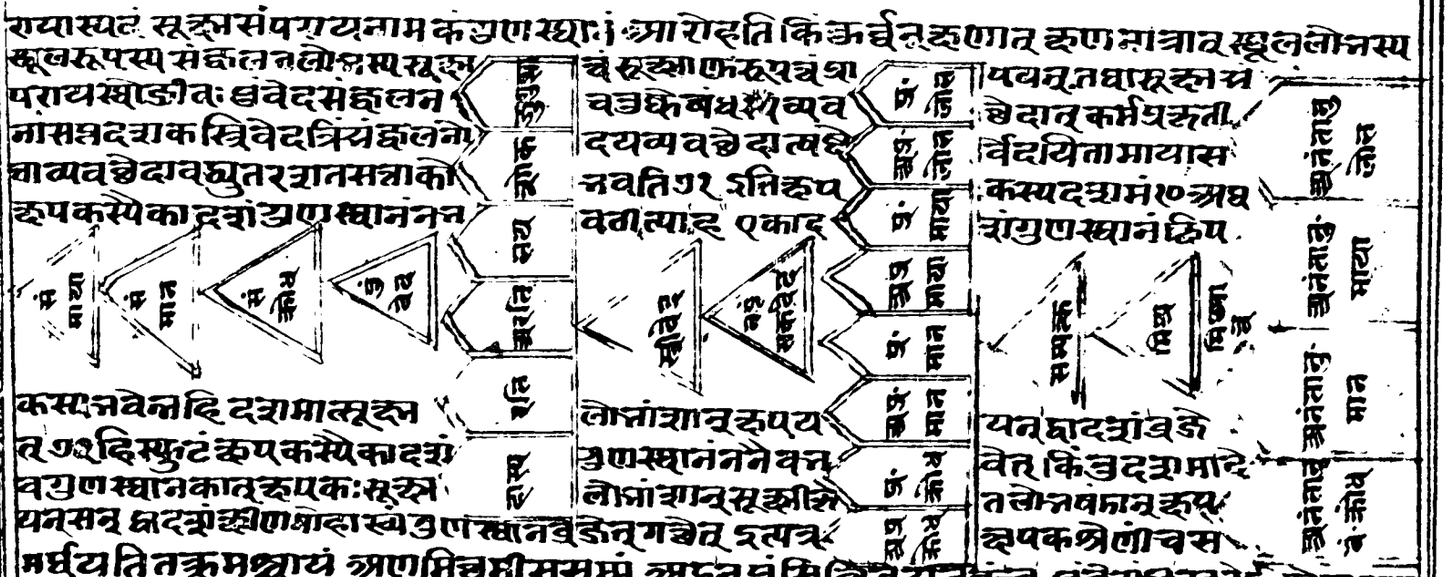

संज्वलने १ स्थापनार्थं ७२ अथ तत्रशुक्लध्यानस्य द्वितीयांशाश्रयणमाह क्षीणावक्षीणमोहात्मा वीतरागोऽभिधीयते :
पूर्ववत्रसंयुक्तो द्वितीयशुक्लमाश्रयेत् ७३ अघातिनंतरंसंपृक्तः क्षीणमोहगुणस्थानाद्यपरिणतिमयोन्
द्वितीयशुक्लध्यानं पूर्ववत् पृथक्त्वशुक्लध्यानरीत्याश्रयेत्तन्नेत् कथंभूतोऽपको वीतरागोविशेषेण
वीतो रतिरागोयस्मात्सतथाभूतोऽपिकथंभूतोऽभिधीयतेऽभिधीयतिर्यथाख्यातचारित्र
तिगुणः कथंभूतोऽवसंयुक्तः विशुद्धतरज्ञानोपेतः एवंविधःरूपको द्वितीयशुक्लध्यानं श्रयेदित्यर्थः ७३
अथतदेवशुक्लध्यानंभेदनामविशेषणमाह अपृथक्त्वमवीचारं सवितर्कपूर्णचित्तं ध्यात्वैकयोगी
नशुक्लध्यानं द्वितीयकं ७४ अष्टकरूपकः क्षीणमोहगुणस्थानवर्ती द्वितीयशुक्लध्यानं एकयोगेन एकतरयो
गेनध्यायति यदाह एकत्रियोगसंक्रांतं माद्यंस्यादपरैकयोगवर्तिनोयोगिनोद्वितीयं निर्योगानांचतुर्थं
७५ कथंभूतं अपृथक्त्वं पृथक्त्ववर्जितं अवीचारं वीचारचरहितं सवितर्कपूर्णचित्तं वितर्कमात्रपूर्णेपे
तं द्वितीयशुक्लध्यानं ध्यायतीत्यर्थः ७६ अथपृथक्त्वस्वरूपमाह निष्क्रांतार्थमेकंवा पर्यायमथवाणु
निश्चलं चिंत्यतेयत्र तदेकत्वं विदुर्बुधाः ७७ बुधाः ज्ञाततत्त्वासदेकत्वमपृथक्त्वं विशेषं धारयंतिस्मकथं
यंतिस्मवा तत्किं ध्यायकेनयन्ति ज्ञातमर्थं एकंकेवलस्वकाय विशुद्धपरमात्मद्रव्यं वा अथवानेकेपरमा
त्मद्रव्यस्यैकंकेवलं पर्यायंवाघटा एकमद्वितीयंगुणंवातद्रव्यगुणपर्यायविशेषः सूचीक्रमेव तदेवविधमे
कंद्रव्यमेकंगुणंवा एकंपर्यायं यानिश्चलं चलनवर्जितं यत्रध्यायतेतदेकत्वमिति ७८ अथावीचारत्वमाह।
यच्छब्दार्थयोगेषु परावर्त्तविवर्जितं चिंतनं तदवीचारं स्मृतंसद्ध्यानकोविदैः संप्रतिध्यानकोविदस्वंशा

स्त्रामायविशेषात्एवास्तिनत्रनुज्ञावाद्यदाऽः श्रीदेमचंद्रसूरिणदाः अनवच्छिन्नाम्नायः समागतोस्येति
कार्त्स्न्यतेस्तीतिः ऽः करमप्यधुनिकैः शुक्लध्यानंयथागास्त्रं रतैः सद्ध्यानकोविदैः शास्त्रान्नायात्अवग
तशुक्लध्यानरहस्येनतदवाचारं अवाचारविशेषणोपेतं द्वितीयंशुक्लं स्तंत्रइस्यं तत्किं यस्यूचेनिस्व
रूपेषुवंऽनार्घयोगेषु शास्त्रानिर्देश्ययोगरूपेषु परावर्त्तिविवर्क्तितं शास्त्रान्तरमित्यादिसंक्लेशेण
रहितं चितनंश्रुतानुसारेदेवक्रियतेतदवाचारमिति ७७ अथसवितर्कत्वमाह निऽशुद्धात्मनिष्ठं हि
नावश्रुतावलंबनावचिंतनंक्रियते यत्रसवितर्कंतदुच्यते यत्रनिऽशुद्धात्मनिष्ठंभावश्रुतीय अति
विशुद्धपरमात्मलीनंस्फुटंचिंतनंस्खलनविचारणात्मकंक्रियतेतत्सवितर्कंसवितर्केकरणेवे
तंद्वितीयंशुक्लध्यानं कस्माद्भावश्रुतावलंबनात्रूक्ष्मांतर्जल्पस्फूर्त्तभावगतश्रुतावलंबनमात्रचिं
तनादिति ७८ अथद्वितीयशुक्लऽनितसमस्तीकारमाह इत्येकत्वमवीचारंसवितर्कमुदाहृतंतस्मि
न्सप्तरसमस्तभावं धत्तेस्वात्मानुवृत्तितः इतिश्वेत्प्रकरणेएकत्वावीचारसवितर्करूपविशेषणतयो
पेतं द्वितीयंशुक्लध्यानमुदाहृतंकथितं तस्मिन्द्वितीयशुक्लध्याने वर्त्तमानो ध्यानीसमस्तभावं धत्तेसो
यंसप्तरसीभावस्तदेकाकरणमतं आत्मायदाशुक्लेन लीयते परमात्मनितंसमस्तीभावं धत्तेधरत्या
तऽतः स्वात्मानुवृत्तितःस्वस्यात्मनोऽनुवृत्तिरनुभवनं स्वात्मानुवृत्तिस्तस्याः ७९ अथक्षीणमोहगु
णस्थानकस्वरूपमाह यत्करोतितदाह इत्येतद्ध्यानयोगेन द्वितीयशुक्लध्यानसमाधियोगेन द्वितीयकर्मधनोऽकरोदशेषान

कर्मसमिऽकरोद्योगाऽः उपांत्येत्यस्मिन्यात्पूर्वसिन्समये निद्राप्रचलयोर्नाशंकरोति ऽयंऽकरुते ८०अथो
पसप्तमेयत्करोतितदाह अंत्यदृष्टिचतुष्कंच दशकं ज्ञानविघ्नयोः ऽपयित्वामुनिः क्षीणमोहः स्याकेव
लात्मकः ऽपकोमुनिः क्षीणमोहगुणस्थानेसमये दृष्टिचतुष्कं चक्षुर्दर्शनचतुष्कं ज्ञानांतरायदशकंचैते
षांचतुर्दशप्रकृतीः ऽपयित्वाक्षीणमोहात्मा सन्केवलात्मकःस्यादिति तथाक्षीणमोहगुणस्थानसंऽडीवो
दर्शनचतुष्कज्ञानांतरायदशकोच्चैर्गोऽरूपषोऽशबंधव्यच्छेदादेकसातवेदनीयबंधकस्तथा संज्वलन
लोभरूपनामघनामोदयव्यवच्छेदात्सप्तपंचाशत्प्रकृतिर्वेदयिता लोभसत्ताक्षयश्चादेकोत्तरशतप्रकृति
सत्ताकोभवति ८१इतिऽपकस्यप्तदशं १२ अथक्षीणमोहांतप्रकृतीनांसंख्यामाह एवंचक्षीणमोहांतत्रिष
ष्टिप्रकृतिस्थितिः पंचाशीतिर्ऽर्घरज्ज्वाद्यायाः शेषाः सयोगिनि एवंऽक्तिप्रकारेणत्रिषष्टिप्रकृतीनांस्थितिः क्षी
णमोहांतेव कोर्घः चतुर्घ्नयुणस्थानादारभ्यऽयमाणानां प्रकृतानांत्रिषष्टिः क्षीणमोहेसंऽर्णाः यथैकस्याः प्र
कृतेश्चतुर्घ्नयुणस्थानेक्षयः ऽतरेकस्याः पंचमेध्यानासंज्ञमे षट्त्रिंशत्प्रकृतीनांनवमेसंज्ञदशप्रकृतीनांदश
मेक्षयः ऽत्येवंत्रिषष्टिप्रकृतीनां क्षीणमोहांतेव स्थितिरुक्तातथाशेषास्त्रिषष्टिर्व्यतिरिक्ताः पंचाशीतिप्रकृत
योऽरज्ज्वास्त्रयाया अंत्यर्घऽनार्धचीवरकल्पाः सयोगिगुणस्थानेसंवति ८२ अथऽयोगिनियोगिनवतिये
वमप्यंऽक्तिचारित्रंनवतत्तदाह सावोत्रक्षायिकः शुद्धः सम्यक्त्वं क्षायिकंपरं क्षायिकंख्यातंचारि
त्रं तस्यनिश्चलं तस्यैकेवलात्मनोभगवतोत्रसयोगिगुणस्थानेभावः क्षायिकः एवंशुद्धेति निर्मलीभावतिस
म्यक्त्वंपरं प्रकृष्टं क्षायिकमेवविस्फुटं चारित्रं क्षायिकं यथाख्यातनामकंनिश्चितंभवति कोर्घः अत्रोपऽमि

क्षायोपशमिकभावयोः क्षायिकभावः तथा दर्शनमोहनीयस्य चारित्रमोहनीयस्य च क्षय-
वान् क्षायिकसम्यक्त्वचारित्रेऽपि ७२ अथ तस्य केवलज्ञानबलमाह चराचरमिदं विश्वं हस्ता-
मलकवत् यः एकक्षणात् पश्यति तस्य केवलज्ञानं शाश्वतः तस्य केवलज्ञानं शाश्वतः केवलाधिगममात्रेण चराच-
रं विश्वं सचराचरं जगत् हस्तस्थामलकोपमं हस्ततलस्थामलकफलोपमं एकक्षणात् एकसमयेनैव पश्यति
तदीप्यते इति अक्षयशाश्वतः सूर्यस्योपमानं अवधारणार्थेन च दर्शितं न निश्चयतोऽयतः केवलं निश्चयेन के-
वलज्ञानसूर्ययोर्महदंतरं यदाह चंदाइच्चगहाणं एहाणयासेइ परमियं खेत्तं केवलियनाणलद्धो लोय-
लोयपयासेइ दव्व अघातिकर्मणो विशेषमाह विशेषान्नार्घ्यकर्म येनास्य कीर्तितं मूर्जितं त-
त्कर्मोदयतो ज्ञेयो स्याज्जिनेशोऽगत्यतिः विशेषादर्घ्यकर्म प्रमुखविघातिघाण्यक्षानकविशेषाराधनात्
येनक्षयमाकर्जितं स्यात् तार्घ्यकर्मार्जितं मुणार्जितं मस्तितार्घ्यकर्माजने दिहेऽनूनाम्यर्घ्यकर्म प्रमुख
निविघ्नतिक्षानान्येव यदाह अरिहंतसिद्धपवयणसुयरवबकसुयतवसीसुवन्नलयाइणसिं अतिस्क
नाणावऊ गोय२दंसणविणए आवस्सायसीलव्वए निरइयारे खणलवतवच्चियाए वेयावच्चेसमाही
अ२ अभिनवनाणगहणंसुयत्तनी पवयणेपभावणया एएहिंकारणेहिंतित्थयरत्तंलहइजीवो३ ततोऽत्र
सयोगिनि गुणक्षानेतत्कर्मोदियतः तन्नार्घ्यकरकर्मोदियात् असौकेवली ऽगत्यति त्रिभुवनाधिपतिः जिनें
द्रः स्यात् जिनाः सामान्यकेवलिनस्तीर्थंकृतश्च जिनेंद्रः व्य अथतीर्थकृतोमहिमानमाह समवसरतित्रयेर्युक्त
सर्वामरनरैर्नतः चिरविजयते सर्वोत्तमं तार्घ्यवर्त्तयन् सन्मार्गवान्तार्घ्यकरः चक्रेऽगमण्यतिर्ईशका

रसकम्मसंखएऽणवदसयदेवऽणिए चउतामं अंस्मणवंदेइत्येवंविधेऽत्र स्त्रिंशत्संख्येरतिशयैर्युक्तः त
थासर्वामरनरैर्नतः सकलमानवदेवनमस्कृतः सर्वोत्तमं सकलज्ञासनप्रवरंतार्घ्यशासनं प्रवर्त्तयन् प्रकरोत्य
स्थिरंदेशोनांपूर्वकोटिंयावत्कृत्स्नोविजयते ७८ अथतार्घ्यकर्म्मयावद्विद्यतेतावद् वेद्यतेतार्घ्यकर्म्म
तेनसंदेशनादिति: नूतलेनवऽजीवानां प्रतिबोधदिक्षुर्यता ७७ तेनतार्घ्यकृतानार्घ्यकर्म्मवेद्यते ऽनुभूयतेकिं
क्षुर्यता नूतलेऽघीमंडलेनवऽजीवानां प्रतिबोधादिक्षुर्यता आदिशब्देदेशविरतिसर्वविरत्यारोपणादिविध
ताकृतिः सदेशनादिस्तत्रोपदेशादिति: स्त्रीविद्यते यऽकंतंचकदंत्रेऽइयऽ अभिलाषधर्मदेसणाईहिं
ति ७७ अथकेवलिनः स्थितिमाह उत्कर्षतोऽष्टवर्षोनपूर्वकोटीप्रमाणकं कालंयावन्महीयांवे केवलाविहरत्य
लं केवलाकेवलज्ञानवान्महीयांवे पृथ्वीमंडलेऽष्ट[illegible]वर्षोनपूर्वकोटीप्रमाणंकालं यावदलमत्यर्थंवि
हरतिकांचनकमलेषु पदन्यासंकुर्वन् अष्टशतिसार्यक्रिंतिकलितोऽनेकसुरासुरकोटिसंसेवितोविचरति
अयंचसामान्यनकेवलिविहारकालसंभवादितिडिम्भः उक्त मध्यमायुष्यवन्तंवंति ७८ अथकेवलसमुद्घात
करणमाह चेदायुः स्थितिर्न्यूना सकाशाद्वेद्यकर्मणः तदातत्तुल्यतां कर्तुंसमुद्घातं करोत्यसौ असौकेव
लीवेद्यवेद्यकर्मणः सकाशाद्वेदनीयकर्म्मनामगोत्रायुषः स्थितिरेषु कर्मसुस्थितिर्न्यूनास्तोकाभवंतितदा
तत्तुल्यतांकर्तुं आयुर्वेद्ययोस्तुल्यतार्थंसमुद्घातं करोति ७९ अथतेषांसमुद्घातमाह दंडंचकवा
टंचैवमंथानंचैवसप्तमे समयेलोकव्यापीभवेत्ततः। अथसमुद्घातस्वरूपमुच्यते यदाकेवलज्ञानेनावि-
तानामात्मप्रदेशानां वेदनादितिः शक्तिः करणेः समंतात्घातनं स्वीकारादात्मप्रदेशानांसमुद्घातः

सचसप्तसमयवेदनासमुद्घातः २ कषायसमुद्घातः ३ मरणसमुद्घातः ४ वैक्रियसमुद्घातः ५ तैजसः समुद्घातः ६
आहारकसमुद्घातः ७ केवलिसमुद्घातः ८ यदाह वेयण कसायमरणे वेउव्विय तेय आहारए केवलिए नर
सुरतिरि नरएसु समोहणति अचउसमुद्घायी पण तिसु तिसु तिण्णि दिसुं चउरो पंचसु एक्कत्तु पूलवाउसु सोलस
तमकप्पा आनयमाइसु दस दो दो तिसु एक्कारस छसु बारस सुरेसु केवलिसमुद्घातसदृशं असौ केवलिसमु
द्घातः समाकरणं सममात्मप्रदेशैः दण्डे कपाटे मन्थाने लोकव्यापिनि तत्र यावत्समयैः तैरेव कर्मभिः समयैः दण्डं
करोति क्षितायेसमये ऊर्ध्वाधो दिशोर्द्वि सप्तैरात्मप्रदेशैरेव कपाटं करोति कपाटाकारं करोति ततोऽसमये
दक्षिणोत्तरयोर्दिशोरसंख्यातप्रदेशैः कपाटाकारतया निवर्तते मंथानत्वं मंथनाकारत्वं करोति चतुर्थसमये
तत्रालक्षणोन्मर्दलोकस्य कृत्स्नं ऊर्ध्वाधारक्षेत्रात्मकं लोकव्यापिनं करणं करोति एवं केवलिसमुद्घातं ऊर्ध्वस्थितिसं
मये विश्वव्यापकं भवति ९० आह ततोऽनिवृत्तिबादरादयः एवमात्मप्रदेशानां स्वकारणविधानतः कर्मणां
सात्मसमीकरणे क्रमानात्मानं निवर्तयंति॥ एवमुक्तानुपूर्व्या क्रियाकरणेन केवलिआत्मप्रदेशानां स्वकारणविधा
नतः विस्तारणप्रयोगात् कर्मणां शातसमीकरणं तस्मात्समुद्घातात् क्रमाद्विपरीतक्रमान्निवर्तंते अयमर्थः
चतुर्थसमये जगतः पूरणं कृत्वा पंचमेऽप्रमये पूरणानि निवर्तयंते षष्ठेऽप्रमये मंथानत्वं निवर्तयति सप्त
मेऽप्रमये कपाटत्वमुपसंहरति अष्टमेऽप्रमये दण्डत्वं उपसंहरन् स्वात्मस्थोभवति यदाह वाचकमुख्यः दंडं
छप्पमसमये कवाडमहरे तहा समये मंथानमंथहरणे लोकव्वावी चउत्थंमि संहरति पंचमे तंतराणि
मंथानमंथहरनः अष्टेऽप्रमये कपाटं संहरति ततो नवमे दंडं ९१ अथ केवलिसमुद्घातं कर्तुमनुयोगं

वानाहारकश्चलवति तथाह्येकत्वेनाहारसमुद्घातस्यतस्याद्ये चाष्टमेऽप्रमये मुनिः औदारिकशरीरयोगः स्यात्त
षष्ठसप्तमकेषु मिश्रौदारिकयोगः तावत्तावद्येषु त्रिषु समयेषु एककर्मांगधरो नाहारकश्चासौ केवलीस
मुद्घातं करोत् आद्येऽष्टमे अष्टमे इत्येवेति समयद्वये औदारिकशरीरयोगः स्यात् औदारिकशरीरयोगवान्भवति
द्वितीयषष्ठसप्तमकेषु त्रिषु समयेषु त्रिषु पुनः अकेवलीमिश्रौदारिकयोगी चस्यात् मिश्रतो दारिकयोगवान्भवति
मिश्रं चावकर्मणेति वचनात् औदारिकस्य तृतीयादेषु त्रिषु त्रिषु पुनः तृतीयपंचमेषु त्रिषु समयेषु तृतीयचतु
र्थपंचमजघन्येषु सकेवली केवलैककर्मांगधरोभवति केवलकार्मणकाययोगी च भवति तदाच तत्र समयत्रये
सकेवली केवलकार्मणकाययोगपर्याप्तनामधारकोभवति यदाह औदारिकप्रयोक्ता षष्ठाष्टमसमययोस्तथा
विधः मिश्रौदारिकयोक्तसप्तमेषु तृतीयादिषु कार्मणशरीरयोगी चतुर्थकः पंचमे तृतीये च समयत्रयेऽनाहारकोऽसौ
मिन्नवद्यमाहारकेतियमात् ९२ अथयः केवलिसमुद्घातकर्मकरोति यश्चनकरोतितदाह॥ यःषण्मासा
धिकायुष्को लभते केवलं जगत्करोत्यसौ समुद्घातं शेषैकांतेति यानवा॥ यःषण्मासाधिकायुष्कः सन्केवलं
जगत्करोति स समुद्घातं करोति अन्यस्तु षण्मासमध्यायुष्काः केवलिनः समुद्घा
तं कुर्वंतिवा अथवा नकुर्वंतिवा तेषां हि समुद्घातकरणेऽकरणेच यदाह जस्सासाऊसेसउवनंतकेवलिणो
तिन्नियमा समुग्घाइयसेसा समुग्घायंतिय च्चा ९३ अथसमुद्घातलिष्टोयत्करोतितदाह समुद्घातमिति
नाम्नो मनोवाक्काययोगवान् छद्मस्थोयोगनिरोधार्थं शुक्लध्यानं प्रथमकं प्रयोगमनोवाक्काययोगवान् केवली
सयोगिकेवली समुद्घातान्निवृत्तः सन् योगनिरोधार्थं योगनिरोधनिमित्तमयं शुक्लध्यानमध्यास्ते ९४ करचरणदेव

र्तीयं शुक्लध्यानमाह आत्मस्पंदात्मिकसूक्ष्मक्रियाऽप्रतिपातिका तद्धि तृतीयं शुक्लध्यानं सूक्ष्मक्रियानिवर्तिकं
तत्रिनाऽन्तरेतत्सयोगिकेवलिनस्तृतीयंसूक्ष्मक्रियानिवर्तिकनामशुक्लध्यानंभवति किंप्रकारांतत्सूक्ष्मक्रियं
सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्तिकाभवति कोर्थः आत्मस्पंदात्मिकाक्रियायांसूक्ष्मत्वान्निवर्तिभवति सूक्ष्मत्वेपुनः
स्थूलत्वंमरुज्जातीत्यर्थः एष अघमनोवाग्व्यापारोगात्रव्यापारश्चसूक्ष्मत्वंकरोतितद्धि लोकवत्तद्दृष्टे
नाह बादरकाययोगेस्थित्वाबादरवाङ्मनोयोगौसूक्ष्मीकरोतिकायचेष्टायोगंसूक्ष्मवादरंस्थूलंवपु
र्योगंसूक्ष्मवाङ्मनोयोगौस्थितिंकृत्वाबादरंकाययोगंसूक्ष्मंकरोतिकायचेष्टायोगंसूक्ष्मवाङ्मनोयोगौ स्थितिंकृत्वा
ततःक्षणंस्थित्वासूक्ष्मवाङ्मनोयोगौनिरुणद्धि ततःसूक्ष्मवपुर्योगिसूक्ष्मकाययोगंनिरुणद्धि ततःसूक्ष्म
क्रियंनिष्कंपात्मानंचिद्रूपंविंदतिस्वयंसकेवलमूक्ष्मक्रियानिवर्तिनामकतृतीयशुक्लध्यानध्यातृत्वंविंदत्प्रा
वीर्यशक्त्यासिद्धबादरेकाययोगेस्थित्वाबादरंवाङ्मनोयोगयुग्मंस्थूलवपुर्योगंकाययोगंसूक्ष्मीकरोति ततःस्थूलबादरवपुर्योगंकाययोगंसूक्ष्मवाङ्मनोयोगौ स्थितिंकृत्वाबादरंकाययो
गंसूक्ष्मत्वं प्रापयति ससूक्ष्मेकाययोगेपुनःक्षणंक्षणमात्रंस्थितिंकृत्वासयस्तत्कालसूक्ष्मवाङ्मनोयोगौ
निरुणद्धिसर्वघातत्संज्ञवाङ्मनोवंचकस्तते ततःसूक्ष्मकाययोगेक्षणं स्थितिंकृत्वादिस्फुटंस्वकेवलीनिजात्मानंसू
क्ष्मक्रियंचिद्रूपंस्वयमात्मनैवविंदत्यनुभवतीतिश्लोकचतुष्टयार्थः एष अघयदेवसूक्ष्मक्रियस्यदृष्टयः
स्थैर्यंभवति तदेवकेवलिनोध्यानंस्यादित्याह ब्रूयात्सूत्रयधाध्यानमनसःस्थैर्यमुच्यते तद्वैवंवपुषः
स्थैर्यं ध्यानंकेवलिनोन्नवेत् यधायेनप्रकारेण ब्रूयात्सूत्रयेत्यधाध्यानं योगिनोमनसःस्थैर्यंध्यानमुच्य

ते नतथैवतेनप्रकारेणवपुषःस्थैर्यंशरीरस्यनिश्चलत्वंकेवलिनोध्यानंभवतीति एष शैलेशीकरणंस्यात्
सूक्ष्मकाययोगंमत्करोतितदाह॥ शैलेशीकरणंस्यात्वपुर्योगिसूक्ष्मकेतिष्ठन्सूर्ध्वस्यदशैघं योगान्ती
नोद्यियासति। केवलिनोऽस्याऽन्तर्मुहूर्तंकोऽपिरणमात्रायुषःशैलवन्निश्चलकायस्यचतुर्थध्यानपरिणति
रूपंशैलेशीकरणंभवति ततःसंकेवलीशैलेशीकरणात्स्यात् शैलेशीकरणंस्यात्कःसूक्ष्मकेवपुर्योगिसूक्ष्म
रूपंकाययोगेतिष्ठन्नशैघंचरितमूर्ध्वस्यदंयोगांतमयोगिगुणस्थानंयियासतियदाभिन्नति १०२ अघैन
मवानकेवलीसयोगिगुणस्थानांत्यसमयेयत्करोतितदाह अस्यांतेयोगदयच्छेदात्स्वघदेशाघनचतः क
रणंस्यांगसंस्थानत्रिनागोनावगाहनां॥ अस्यसयोगिकेवलिगुणस्थानस्यांतेंत्यसमयेऽदारिकवि
क्रियसिद्धविकंविहायोगतिद्विकं प्रत्येकत्रिकंसंस्थानमेकमगुरुलघुचतुष्कं वर्णाद्विचतुष्कंनिर्माणकर्मतै
जसकार्मणद्वयं षण्णांसंहननस्वरद्विकमेकतरंवेदनीयंचेतित्रिंशत्प्रकृतिनामुदयव्यवच्छेदोभवति ततो
त्रयोगोयोगोदयव्यवच्छेदात्सयोगिनोयोगस्थानावगाहनाथाःसकाशात्रिनागोनावगाहनांकरोति कस्मात्स्व
घदेशाघनत्वतश्चरमांगोपांगगतनासिकादिछिद्रपूरणेनस्वघदेशानामात्मप्रदेशानांघनत्वंनिवर्तितं
भवति तस्मात्स्वघदेवाघनत्वतस्त्रिनागोनत्वंभवतीतिसयोगिगुणस्थानस्थोजीवएकविधबंधकश्चयांत्यस
मयेयावत्कोनांतरायदर्शनिचतुष्कोदयव्यवच्छेदाद्विचत्वारिंशत्प्रकृतिवेदयितानिद्राप्रचलाक्षीणांत
रायदर्शनचतुष्करूपषोडशप्रकृतीनांसत्ताव्यवच्छेदात्सचाऽयोति सत्ताकोभवति १०३ इतिसयोगिनस्व
योदशं १३ अघयोगिगुणस्थानस्यस्थितिमाह॥ अघायोगिगुणस्थानेतिष्ठतोस्यऽकिनेशिवःलघुपंचाक्ष

रोच्चारप्रमिते - वस्थितिर्भवेत् अथत्रयोदशगुणस्थानानंतरं अयोगिगुणस्थानकेवली हेयोपादेयशून्यः जिनेश्वरः
स्यति हस्वपंचस्थितस्थलघुपंचाक्षरोच्चारप्रमितैव अइउऋऌवर्णपंचकसमुच्चरणकालतुल्यैव
स्थितिर्भवति अथायोगिगुणस्थाने ध्यानमाह तत्रानिवृत्तिशुक्लांतं समुच्छिन्नक्रियात्मकं चतुर्थं भवति
ध्यानमयोगिपरमेष्ठिनः तत्र तस्मिन् अयोगिगुणस्थाने अयोगिपरमेष्ठिनः चतुर्थं ध्यानं समुच्छिन्नक्रि
यातीव्रं कथंभूतमाणस्वरूपं भवति कथंभूतामनिवृत्तिशुक्लांतं अनिवृत्तिशुक्लांते त्यस्यंतं समुच्छि
न्नक्रियानिवृत्ति नामकं चतुर्थं ध्यानमिति १०५ अथास्य चतुर्थस्य ध्यानस्य स्वरूपमाह समुच्छिन्नक्रिया
यत्र सूक्ष्मयोगात्मिकापि सूक्ष्मकाययोगरूपापि क्रिया समुच्छिन्ना सर्वथा निवृत्ता तत्समुच्छिन्नक्रियं नामचतुर्थं ध्या
नमुक्तं कथंभूतं मुक्तिवेश्मनः सिद्धिसौधस्य दृढार्गलोपमामिति १०६ अथ त्रिष्वशुक्लेषु घातिक्षयमाह
॥ देहास्तित्वेऽपि योगित्वं कथं तद्घटते प्रभो देहाभावे तदाध्यानं शुक्लं घटते कथं त्रिष्वः इति चेत्प्रभो
देहास्तित्वे सूक्ष्मेपि वपुर्योगास्तित्वे अयोगित्वमस्तीति तत्कथं घटते इत्येकः प्रश्नः तदाचेद्यदि दे
हाभावे सर्वथा कायोगाभावः संजातः तदा देहाभावेऽर्घटं ध्यानं कथं कथं घटत इति द्वितीयः प्रश्नः
१०७ अथाचार्यः प्रश्नद्वयस्योत्तरं पद्यद्वयेनाह वपुषोऽस्तीति सूक्ष्मत्वाद्वाघ्नाभावक्षयव्रतः कायका
र्यासमर्थत्वात्तस्मिन्काये प्ययोगता तच्छरीराश्रयाध्यानमस्तीति न विरुध्यते निरुद्धाघातिविरूपनिर्मल
दृशालिनः ॥ आचार्यहो शिष्यात्रायोगिनिर्गुणस्थानिकाये सूक्ष्मे तद्वयोगिसत्यप्ययो

२३

गतावुक्तेति कस्मात् वपुषः कायस्यास्तित्वात् सूक्ष्मत्वात् सूक्ष्मक्रियारूपत्वादिति तथाहि असंख्यातैः क्षयस्यभाव
क्षयैर्यदसंख्यातविस्रसोपचयैर्यस्मात्संख्यातविस्रसोपचयैस्तस्मात्तदकायकार्यसमर्थत्वादिहेत्यसाधनाद्धेतुमत्वा
त्कायेसत्यप्ययोगत्वमनुभवतीति तथात्मशरीराश्रयात् तादृग्देहास्तित्वे अयोगत्वं ध्यानमस्तीति न विरुध्यते नि
र्विरोधमाहुरिति कस्यायोगिगुणस्थानवर्तिनिर्मलगतः परमेष्ठिनः कस्मात्तस्य निरुद्धाघातिविरूपनिर्मलं
दृशालिनः स्वकायनिर्मलपरमात्मविरूपतन्मयत्वेतन्निर्मलपरमानंदलिप्तत्वमस्तीति १०९ अथ ध्यातृ
ध्यानिश्चयव्यवहारत्वमाह ॥ आत्मानमात्मनात्मैव ध्याता ध्यायतितत्वतः व्यवहारस्तदन्योहि व्यवहारनयाश्रितः
तत्र तत्र निश्चयनयात् आत्मैवात्मानं आत्मनैव ध्यायति तत्त्वतः तत्त्वात् आत्मानमेव वस्तुतोऽनुभवति ध्यायति हि
स्फुटं तदन्योयः कश्चिदेवारोपांगयोगपदार्थिनः [illegible] नाकालेपि व्यवहारनयाश्रितोज्ञेयः ११० अथायो
गिनः एवोपांत्यसमयस्य स्वरूपमाह चिद्रूपात्ममयोयोगः पुनरुपांत्यसमये भवेत् युगपत्क्षीणेक्षकर्मप्रकृतीनां हि
सप्ततिं चिद्रूपात्ममयः केवलज्ञानमयोहयोगी अयोगगुणस्थानवर्तीहि स्फुटमुपांत्यसमये भवेत् शुक्लध्युगपत्क्षमका
लेकर्मप्रकृतीनां द्विसप्ततिं क्षपयेत्क्षयं नयेत्क्षपयतीति ज्ञेयं ११२ अथताः द्विसप्ततिकर्मप्रकृतीर्नामतः श्लोकपंचके
नाह वेदनबंधनसंघाताः प्रत्येकं पंच पंचच वर्णो पांगत्रयंचैव षट्कसंस्थानसंज्ञकं ॥ वर्णाः पंचरसाः पंच
षट्कर्मस्पर्शनामकं प्रशस्तेऽप्रशस्तेशे नीचानादेयदुर्भगं ॥ तथायुरुलघुचारव्यमुपघातोत्पघाततः निर्मा
णमपर्याप्तमुद्द्योतसंज्ञायशोरुघा विहायोगतिद्वयंचैव शुभाशुभेयं पृथक् गतिर्दिव्यानुपूर्वीच प्रत्येकं
चस्थिरद्वयं वेद्ये कतरं चेति कर्मप्रकृतयः खलु द्वासप्ततिरिमाभवंति पुरुषार्थसिद्ध्युपा। दिदृयंचकंपव

धनपंचकं १७ संघातनपंचकं २२ अंगोपांगत्रयं २५ संस्थानषट्कं ३१ वर्णपंचकं ३६ रसपंचकं ४१ संहनन
षट्कं ४७ स्पर्शाष्टकं ५५ गंधद्वयं ५७ नीचैर्गोत्रं ५८ अनादेयत्वं ५९ दुर्भगत्वं ६० अयशस्कीर्त्ति ६१ लघुत्वं ६२ उपघातत्वं
६३ परघातत्वं ६४ निर्माणत्वं ६५ अप्रयाप्तित्वं ६६ उच्छ्वासत्वं ६७ अप्रशस्तत्वं ६८ विहायोगतिद्वयं ७० प्रत्येकनाम्नां
नद्वयं ७२ स्थैर्यास्थैर्यद्वयं ७४ दुर्भगदेवगतिं ७५ देवानुपूर्वीं ७६ त्रसैकनाम्नां ७७ सुस्वरदुःस्वरद्वयं ७९ एकतरं
वेद्यचेति ७२ द्वासप्ततिकर्मप्रकृतयो मुक्तिपुरीद्वारार्गलारूपायांत्येसमये क्षपयतीति ११६ अथ यो
गंत्येसमयेत्या: प्रकृती: क्षपयित्वा यत्करोतित्याह॥ अंत्येद्वेकतरंवेद्यमादेयत्वंचदर्शिता
त्रसत्वं बादरत्वंहि मनुष्यायुश्चसद्यश: मृगतिश्चानुपूर्वी च पंचेंद्रियजातिगोत्रता पंचादश्वं तद्यात्तीर्थकृन्
नामेत्रयोदशकृत्यं नाद्यासलोकांतं तत्रैवसमयेवेदनीयलक्षसिद्धत्वपर्याय: परमेष्ठीसनातन:॥ मोयो
गादि स्फुटमंत्येसमयेएकतरंवेद्यं १ आदेयत्वं २ पर्याप्तत्वं ३ त्रसत्वं ४ बादरत्वं ५ मनुष्यायु: ६ सद्यश: ७
सुनाम गति ८ मनुष्यानुपूर्वी ९ पंचेंद्रियजाति १० उच्चैर्गोत्रं ११ पंचेंद्रियजाति: १२ तीर्थकृन्नामेति एत्रयोदशाध
कृता: क्षयंनीत्वातत्रैवसमयेलक्षसिद्धित्वपर्याय: शाश्वतसिद्धत्वनामापरमेष्ठीसनातन: प्राप्नुतोनग
वानूर्ध्वलोकांतं लोकपर्यंतमेकसमयेनैवेति तद्यायोगिगुणस्थानजीव: अबंधक: सद्वेदनीयैकतरवेद्य १ देयस्य
श: सुनाम गोत्रत्रिकपंचेंद्रियत्व ८ मनुष्यगति ९ मनुष्यायु: १० उच्चैर्गोत्र ११ तीर्थकृदिति १२ द्वादशकृ
तिवेदयिता अंत्यसमयेद्व्यादिकपंचाशीतिमन्नाक: उपांत्यसमयेत्रयोदशप्रकृतिसत्ताकांत्ये
समयेद्वसत्ताक: ११ इति अयोगिनश्चतुर्दशं १४ नि:कर्मात्मातस्मिन्नेवसमयेलोकांतंक्षयाति २४

तामूर्ध्वगच्छति॥ ऊर्ध्वंक्षयोगतोसंगत्वाबंधविमोक्षत: स्वभावपरिणामाच्चसिद्धस्योर्ध्वगतिर्भवेत्। सिद्धस्यनि
:कर्मात्मन:ऊर्ध्वगतिर्भवति कस्मात्ऊर्ध्वंत्रयोगतोअचिंत्यात्मवीर्येणो पांत्यसमयक्षयेपंचाशीतिकर्मप्र
कृतिरूपणायऊर्ध्वंक्षय: क्षयुक्त:क्षयोगोव्यापार:क्षयत्न:तस्मादित्येकोहेतु:नसंगोसंगस्तस्याभावो संग
त्वात्तस्मात्कर्मोपाधिरूपसंगप्रत्यनाभावात् इतिद्वितीयोहेतु:बंधाद्विमोक्षोबंधविमोक्ष:तस्मात्
गाढतरबंधनविमुक्तित: इतितृतीयोहेतु:स्वभावेनपरिणामनं स्वभावपरिणामस्तस्मात् तद्यास्वभावो
र्ध्वगतिश्चतुर्थहेतु:१२० अथैतिहेतुदृष्टांतक्रमेण श्लोकचतुष्टयेनाह॥ कुलालचक्रदं
डेषु मृत्स्नाणांदि यद्यागति:ऊर्ध्वक्षयोगत: सिद्धा सिद्धस्योर्ध्वगतिस्तद्या। मृद्वेपसंगनिर्मोक्षाद्यद्यादुक्ता
स्वलाबुन: कर्मसंगविनिर्मोक्षात्तद्या सिद्धिगतिर्मृता: परमफलबीजादि बंधछेदाद्यद्यागति: कर्म
बंधनविच्छेदात्सिद्धिस्थानंप्रतिपद्यते यद्वाधनिर्यंत्रूर्ध्वमेवैकएरंडबीजादिवा स्वभावत:प्रवर्तते तद्वा
र्ध्वगतिरात्मन: कुलालचक्रं कुलालकारोपकरणं दंडोलाबूधर्णस्तंतुमुख्याणां यंत्रोफणिमुद्गा
लक्वादीनांगतिर्हि स्फुटं तद्यायेनप्रकारेणऊर्ध्वक्षयोगत: सिद्धा प्रसिद्धा तद्या तेनप्रकारेण सिद्धस्योर्ध्वगति
सिद्धत्वेएको दृष्टांत: तद्या मृद्वेपसंगनिर्मोक्षान्मृत्तिकाफलेपसंगतिमुक्तेरलाबुनस्तुंबकफलस्या
द्यधोर्ध्वगति: दृष्टा तद्याकर्मलेपसंगनिर्मोक्षात्सिद्धानामूर्ध्वगति: स्मृतेतिद्वितीयदेवदृष्टांत: तद्या एरंड
लबीजादेरंफलबीजस्यादिग्रहणबीजादेर्बंधछेदाद्यधोर्ध्वगतिर्भवेत् कर्मबंधनविच्छेदात्सिद्ध
स्थापितेधोर्ध्वगतिश्चैवति इतितृतीयदेवदृष्टांत: तद्यालोष्टुवाद्यग्नेर्वाचयइष्टकाखंफसमारणवद्गं

MEMORIAL

प्रस्वभावतः एव यथाधस्तिर्यग्लोकेषु ऊर्ध्वचक्रेणाधवर्तंति तथात्मनोपि स्वभावादेवोर्ध्वगतिर्भवतीति चतुर्थं
हेतुदृष्टांतः ॥ अथाधस्तिर्यग्लोकेषु निःकर्मतानोगतिनिषेधात् नचाधोगौरवभावात् तिर्यक्षुरक्षि
कविनःचधर्मास्तिकायस्याभावाल्लोकोपरिवर्तीत् सिद्धाधस्तान्नगच्छति कस्मादधोगौरवाभावात् कर्म
ऊर्ध्वनियुक्तभावात् तथा त्रिरकंविनात्रिरकर्मभावात् नतिर्यगिति तथाः निःकर्माधोलोकोपरिन
वर्तेदलोकमध्येनगच्छेत् कस्माद्धर्मास्तिकायस्याभावात् लोकेहि जीवपुद्गलयोर्गतिहेतुर्धर्मास्ति
कायेनवर्तते मत्स्यादीनांसलिलवत् तस्यधर्मास्तिकायस्याधोलोकेसंभवात् सिद्धात्मा लोकोपरिनवर्तेत्
इति १५ ॥ अथसिद्धानांस्थितिर्यथा सिद्धिस्त्रिलोकोपरिलोकांते स्तितथाश्लोकद्वयेनाह ॥ मनोज्ञामुरवि
स्तन्वीसुपुण्यापरमभासुरा धरणारनामवसुधा लोकमूर्ध्निव्यवस्थिता नृलोकतुल्यविष्कंभा सितछत्र
निभाशुभा ऊर्ध्वतस्यास्त्रिदेशः सिद्धाः लोकांतेसंव्यवस्थिताः धरणारनामवसुधा सिद्धिस्त्रिलोतिविख्या
ता ॥ श्लोकमूर्ध्निचतुर्द्वारक्षात्मनोक्षत्रिरमिव व्यवस्थिता वर्त्तते तस्याः क्षितेरूर्ध्वलोकांतेलोकस्य
तेस्तात्मदेशाः सिद्धाः समवस्थिताभवंति कथंभूतास्तस्याक्षितिः मनोज्ञा मनोहारिणी उन्नःकथं
भूतामुरुभिः कर्पूरपूराधिकशोभमानत्वात् तन्वीसूक्ष्मावयवत्वात् कोमलानवस्थूलावयवत्वात् कथंभूता पु
ण्यापवित्रा परमभासुराः श्लोकतुल्यविष्कंभा मनुष्यक्षेत्रसमविस्तारा सितछत्रनिभास्वेतछत्राकारा
परमशुभा नवत्रैयमा शुभासकलशुभोदया मयातिमाधारानामवसुधासर्वोर्ध्वसिद्धक्षादशनियो
जनेर्भवति मध्यदेशेसाष्ट योजनरुद्धांतेषुतद्गुणधरोपमा तस्याः शिलायाः उपर्यैकेनयोजनेन

लोकांतस्तस्ययोजनस्य। क्रोशार्धः क्रोशस्तस्यक्रोशस्यैष्टभागे सिद्धानामवगाहनामवति यदाह ईषीपक्षारा ए
उवरिंखलुजोयणं मिडोकोसो कोसस्सछब्भाए सिद्धाणोगाहणाभणिया। तथाहि किलसहस्रधनुःप्रमाणस्यक्रोश
स्यषष्टभागे धनुषांत्रीणिशतानित्रयस्त्रिंशदधिकानिभवंति धनुस्त्रिशतानिद्वयंचततः उत्कृष्टतः सिद्धात्मप्रदेशाना
मवगाहनाभवति नाप्येतावत्येवभवति नाधिकाइति यदाह तिन्नेवसयाधणुसयंदुधणुहतिन्नीसंचधणुतिभा
गोणंऽयएसाउक्कोसा सिद्धाणोगाहणाभणिया ॥ इदंअथसिद्धात्मप्रदेशानामवगाहनाकारमाह। कालावसरसंस्था
नायामूषागतिसिक्थका तत्रसाकाशसंकाशा कारासिद्धावगाहना यामूषागतसिक्थकगलितमदना कालावधि
रसंस्थानंतकालसमयाकारभवति तत्रसंस्थायः आत्मप्रदेशस्तसंकाशाकारा गलितमदनमूषागताकाशैकरू
पतिःसिद्धानामवगाहनाभवतीति ॥ अथदर्शनसिद्धानां ज्ञानेनदर्शनविषयमाह ज्ञातारोखिलतत्त्वाना द्रष्टारश्च
केवलयाद्यगुणपर्यायसयुक्तानात्रैलोक्योदरवर्तिनां त्रैलोक्योदरवर्तिनां चतुर्द्वारक्षात्मलोकमध्यवर्तमानानां
गुणपर्यायसयुक्तानांद्रष्टारोभवंति कथंभूतास्ते सर्वे पर्यायैरुपलक्षितानां अविलतत्वानां समस्तज्ञेयवाज्ञेयादि
पदार्थानांसिद्धात्मुक्तात्मनोरूपभवंति विशेषोपयोगतयात्रिरूपेदर्शनभवंति नृकेवलज्ञातारः समयांतर
मेकंहेलयाः मान्योपयोगात्तयाद्रष्टारश्चभवंति ॥ अथसिद्धानांगुणाष्टकसंदेहश्लोकत्रयेणाह ॥
अनंतकेवलज्ञानं ज्ञानावरणक्षयात् अनंतदर्शनंनापि दर्शनावरणक्षयात् ॥ क्षायिकंचसम्य
क्त्वं चारित्रंनोहनियत् अनंतसुखवीर्यंचवेद्यविघ्नक्षयात् ॥ आयुषःक्षीणभावात् सिद्धानां
मवगाहना सिद्धानामनंतकेवलज्ञानभवति कस्मात्

ज्ञानावरणक्षयात् अनंतदर्शनंचाप्नोति कस्मात् दर्शनावरणक्षयात् सिद्धानां क्षुद्रूप्यक्ष
चारित्रंभवतः कथन्नूते इत्यादिके कस्मान्मोहनीयक्षयात् दर्शनमोहनीयक्षयात् ज्ञानावरणात् अनंतसुखवी
र्यलब्धयः कस्मात् क्रमात् वेद्यविच्छेदात् वेद्यक्षयादनंतसुखं विघ्नक्षयादनंतं वीर्यमिति सि
नामक्षयास्थितिर्भवति कस्मादायुषः क्षीणत्वात् अमूर्तत्वं नामक्षयाद्भवति मूर्तानंतावगाहः
नस्यनाद्यो मूर्तानंतावगाहता सिद्धानाममूर्तानंतावगाहतालब्धवति कस्मात् नामगोत्रक्षयादेवेति ३०
अथ सिद्धानांयत्सौख्यंतदाह।।यत्सौख्यंचक्रिणाक्रादि पदवीनामसंभवंतत्तेनंतगुणंते षां सिद्धा
क्रेणामव्ययंचक्रिणश्चक्रादि पदवीनामसंभवं यत्सौख्यमुत्कृष्टं वर्णयंते ततोपि तेषां सिद्धानामनंतगु
णंभवति कस्मिन्सौख्यमुत्कृष्टं कथन्नूतं सौख्यमक्षयं अविद्याधर्मिताराग द्वेषादिनिवेशाः क्लेशास्तेन विद्य
तेयत्रतदक्षयं पुनः कथन्नूतं अव्ययं नश्यतिनंचलतिस्वस्वरूपात्कदाचित्यव्ययमित्यर्थः।।३१अथतैः सि
द्धैर्नमवद्भिः यस्मान्नंतत्सारमित्याह यदाराध्यध्रुवं साध्यं यंयंचक्रेर्हरिर्विदानंदमयं तत्तैः संप्रा
प्तंपरमंपदं तैः सिद्धैर्नमवद्भिस्तत्परमंपदंप्राप्तं तत्किंयदाराध्यं आराधिकैः यत्पदंमदाराध्यतेत
द्यायत्साध्यंसाधिकैः मुमुक्षुभिः सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्रादिभिः कृत्वायत्साध्यते तद्यायच्चेयं ध्रुवंयत्के
वलिभिः यत्सदैवनानाविधिध्यानोपायैर्ध्रियते तद्यायच्चक्रेर्हरिर्यत्पदमन्यानांसर्वेषांचक्रेर्हरिं स
र्वेषांनामपिकेषांचिदस्मादृशामपूर्विणां सर्वेषांचक्रेर्हरिं इत्यन्येषांतु कथलत्यमित्येवं यक्रेर्हरिः।।
तदर्पितैर्धन्यैर्नमवद्भिः सिद्धैर्लब्धुमितिकथन्नूतंतत्परमंपदंविदानंदमयं विरूपपरमानंदमयमि

२६

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017